

A menekültek lelkipásztori és humanitárius gondozásnak szabályozása a katolikus egyház hatályos jogában

---

UJHÁZI LÓRÁND

This paper describes the possibilities to provide pastoral care for migrants within the framework of the current canon law. The paper also describes the past and present role of the Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerant People. Finally, it analyses recent publications including official documents and papal messages about contemporary challenges faced by migrants.

Keywords: Refugees, the Catholic Church, Vatican, Pontifical Council for Migrants and Itinerants, canon law, law

Bevezetés

A nyugati világ 20. századi történelmét drámai módon meghatározzák azok a milliók, akik a háborúk vagy az őket ért erőszak miatt arra kényszerültek, hogy elhagyják az otthonukat. Az elmúlt évek világpolitikai eseményei tovább erősítették a migrációs folyamatot. A menekültek jelentős része valamelyik keresztény felekezethez tartozik. A katolikus egyház rendelkezik a menekültek lelki gondozására létrehozott intézményekkel és átfogó jogi szabályozással. Az egyház intézményrendszerének és a struktúra működését szabályozó joganyagának alkalmazkodnia kell a biztonsági helyzet változásaival beállt új körülményekhez. Ez meglehetősen nagy kihívás, ha az egyház joganyagának statikus jellegét és az intézményi változtatások kivitelezésének nehézségét nézzük. Az egyházi joganyag és az intézményi rendszer statikussága a katolikus egyház méretéből és a jogszabály-változások gyakorlatba való átültetésének nehézségeiből adódik.

A katolikus egyház elsősorban az otthonaiktól bármilyen okból távol lévő katolikusok lelkipásztori gondozásáért felel. A Szentszék vagy a helyi egyház intézkedései nem merülnek ki a lelkipásztori igények kielégítésében, hiszen számos egyéb humanitárius és diplomáciai lépést tesz a menekültkérdés globális és helyi szintű kezeléséért. Ugyanakkor – mivel az egyház elsődleges küldetése a lelkek üdvösségének biztosítása lelkipásztori eszközökkel – a tanulmányban is elsősorban ez a terület kap hangsúlyt.

I. A menekültek gondozásának pasztorálteológiai és kánonjogi megalapozása a pápai és a szentszéki dokumentumokban

A menekültkérdés az egyház elméleti reflexiójában leginkább az egyház társadalmi tanításának témakörében jelenik meg. A dolog természetéből adódóan az egyházi dokumentumok leginkább akkor reflektáltak erre a társadalmi jelenségre, amikor az valamilyen történelmi és gazdasági okból kifolyólag aktuálissá vált, vagy az elvándorlás már általános világpolitikai és biztonsági tényezővé lépett elő. A pápai megnyilatkozások, amelyek a társadalmi igazságossággal, a munka tiszteletével, a népek jogival foglalkoznak, eltérő alapossággal vizsgálják az elvándorlás társadalmi jelenségét. Ezeknek a pápai megnyilatkozásoknak nem feladata, hogy pontos jogszabályi keretét adják a Szentszék menekültkérdésben illetékes hivatalainak. Nem feladatuk az sem, hogy lefektessék azokat a pontos jogi szabályokat, amelyekeken keresztül a helyi egyházi hatóság megszervezi a menekültek lelkipásztori ellátását. Ugyanakkor ezek a dokumentumok meghatározzák azokat a főbb szempontokat, amelyek mentén kialakul a vatikáni migrációs politika, illetve a lelkipásztori ellátás hatályos egyházi kerete.

A pápai megnyilatkozások tekintetében fokozatosság figyelhető meg. Ahogy világvizonylatban növekedett az elvándorlás jelensége, azzal párhuzamosan nőtt meg a szociális enciklikák reflexiója is a migráció és a migránsok lelki-, humanitárius gondozásának kapcsán.¹ Az első szociális enciklika, XIII. Leó *Rerum novarum* kezdetű enciklikája az elvándorlás problémáját még csak érinti. A dokumentum állami kötelességnek tekinti azoknak a munka- és életkörülményeknek a megteremtését – többek között a magántulajdon védelmét –, amelyek elősegítik, hogy az emberek a szülőföldjükön maradjanak. A pápa szerint ugyanis: „Ahol az ember született, világra jött, ahhoz a földhöz ragaszkodik, és hazáját idegen országért soha nem cserélné el, ha a haza legalább a megélhetéséhez szükséges feltételeket biztosítani tudná.”² Az enciklika lefekteti az elvándorlás tekintetében azt az alapelvet, amely a vatikáni állásfoglalásban napjainkban is az első helyen szerepel: mindenkinek joga van ahhoz, hogy a szülőföldjén maradjon, ott boldoguljon, és ne kényszerüljön idegen országba.

A nemzetközi migráció felerősödése miatt az egyházi reflexió a 20. század második felében megnövekedett. A II. vatikáni zsinat *Lumen Gentium* kezdetű, egyházzról szóló dogmatikus konstitúciója az egyház tevékenységének és egységének kapcsán jegyzi meg, hogy a meghatározott etnikai vagy rítusú csoportok lelkipásztorkodásának elő kell segítenie az igazi katolikus lelkiületet (LG 13). A *Christus dominus* kezdetű dekrétum a püspökök pásztori szolgálatáról az egyházban kifejezetten a migránsokról is nyilatkozik. A dokumentum 18. pontja szerint: „Különös gondot kell fordítani azokra a hívőkre, akik életkörülményeik miatt nem részesülnek eléggé a plébánosok

1 Bonet, Jaime: *El Factor Religioso en el derecho humanitario bélico: algunas cuestiones de interés para el Derecho eclesiástico del Estado*. In Blanco, María, Castillo, Beatriz, Fuentes, A., José, Sánchez-Lasheras, Miguel. Ius et Iura. Navarra: Universidad de Navarra, 2010. – pp. 134–150.

2 XIII. Leó: Enciklika. *Rerum Novarum*. 1891. 05. 15. n. 33. = Acta Sanctae Sedis. 1890–91. 23. évf. – pp. 641–670.

szokásos, közös lelkipásztori gondozásában vagy azt teljességgel nélkülözik. Ilyenek a kivándorlók, a száműzöttek és a menekültek, a tengerészek és repülők, a nomádok és más hasonlóak.” A zsinat ugyanezen pontja felhívja a helyi püspöki konferenciák figyelmét, hogy „tanulmányozzák behatóan a fentiekkel kapcsolatos sürgető kérdéseket, egy akarattal és egyesített erővel hatékonyan gondoskodjanak lelki ellátásukról alkalmas eszközök és intézmények útján, figyelembe véve elsősorban az Apostoli Szentsek által kiadott vagy kiadandó irányelveket, s azokat az idő, a hely és a személyek körülményeihez alkalmazzák”. A zsinati dokumentumok azért is jelentősek, mert olyan pasztorálteológiai alapelveket fogalmaznak meg, amelyeket a katolikus egyháznak a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásánál is figyelembe kell venni.³ Ezek az alapelvek ráadásul az új, a zsinat utáni joganyagban az ún. „alkotmányjogi” részében megismétlődtek. Így az egyház hagyományos tanításával összhangban lévő teológiai alapelvek jogszabállyá is váltak, jogviszonyt teremtve ezzel az egyházi hierarchia és a Krisztus-hívők között.⁴ Amíg az utóbbinak kötelessége a Krisztus-hívők lelki szükségleteiről minden körülmények között gondoskodni, és biztosítani kell a lelki eszközöket, mindenekelőtt a szentségeket és az Isten ígését, addig ugyanez jogként jelenik meg a Krisztus-hívők oldaláról. Ezalól a hazájuktól távol élő katolikusok sem kivételek, hiszen ők is az egyház tagjai, így joguk van az említett lelki eszközök igénybevételéhez, attól függetlenül, hogy éppen hol élnek, dolgoznak, tanulnak vagy tartózkodnak.⁵ Anyanyelvük, kultúrájuk és hagyományuk okán számukra az új környezet különleges körülményeket teremt, amelyeket az eredményes lelkipásztori ellátás érdekében figyelembe kell venni. Ezenkívül a hazájuktól távol lévők olyan kihívásnak is ki vannak téve, mint a hitélettől, az egyháztól való elszakadás vagy eltávolodás veszélye.⁶ Mindez nem jámbor, teológiai eszmefuttatás, mert az említett teológiai elveknek megfelelően építi ki a katolikus egyház mind az egyetemes, mind a részegyház szintjén azokat a jogi szabályozással megalapozott intézményeket, amelyek gondoskodnak a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásáról.⁷

A zsinat utáni szociális pápai megnyilatkozás, VI. Pál 1967-ben kiadott *Populorum progressio* kezdetű enciklikája már ezeknek a zsinati elveknek a figyelembevétele mellett született. A dokumentum külön fejezetet szentel az elvándorlás kérdésének. A pápa felhívja a figyelmet a fejlett államok kötelezettségére, a fiatalok és a vendégmunkások méltó elhelyezésére és nevelésére, illetve a kultúrák közötti párbeszéd

3 Beyer, Jean: *Fondamento ecclesiale della Pastorale dell'Emigrazione*. In Beyer, Jean, Semerano, Marcello (szerk.): *Migrazioni Studi interdisciplinari*. Roma: Centro Studi Emigrazioni. 2004. Vol. II. – pp. 9–33.

4 Hervada, Javier: *Introduzione critica al diritto naturale*. Milano: Giuffrè. 1990.

5 De Paolis, Velasio: *L'impegno della Chiesa nella pastorale della mobilità umana secondi il Codice di Diritto Canonico*. = Seminario. 1985. 25. évf. – p. 131.

6 Poveda, Benlloch: *La nuova legislazione canonica e sulla mobilità sociale*. In *Migrazioni e diritto ecclesiale*. Padova. 1992. – p. 21.

7 Sanchis, Josémaría: *La pastorale dovuta ai migranti ed agli itineranti (aspetti giuridici fondamentali)*. = *Fidelium Jura*. 1993. 3. évf. – pp. 452–453; De Paolis, Velasio: *La pastorale dei migranti nei documenti conciliari*. = *Informationes SCRIS*. 1989. 15. évf. 2. sz. – pp. 238–257.

előmozdítására.⁸ Az elvándorlás kérdésében jelentős II. János Pál *Sollicitudo rei socialis* kezdetű enciklikája, amely 1987-ben az említett *Populorum progressio* kezdetű enciklika huszadik évfordulójának alkalmából jelent meg. Ami a kivándorlást illeti, az enciklika azokra az egyéni kibontakozás útjában álló akadályokra utal, amelyek olyan fokú csalódottságot idéznek elő, hogy sokan „kivonják magukat a nemzet életéből, és kénytelenek kivándorolni, vagy belső emigrációba vonulnak”.⁹

XVI. Benedek pápa 2009-ben kiadott *Caritas in veritate* kezdetű enciklikája a többi társadalmi enciklikához képest alaposabban foglalkozik a migráció kérdésével. A pápa nemcsak megismételte a nagy szociális enciklikákban már szereplő figyelmeztetéseket, hanem a jelenlegi politikai és biztonsági kontextusba helyezve elemezte a migrációs jelenséget, és tett kezdeményező javaslatokat a probléma megoldására.¹⁰ A *Caritas in veritate* kezdetű enciklika 62. pontja szerint a migráció drámaisága egyrészt az otthonukat elhagyók magas számában, másrészt azokban a társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális és vallási okokban mutatkozik meg, amelyek miatt az emberek arra kényszerülnek, hogy elhagyják a szülőföldjüket.¹¹ Továbbá az enciklika szerint olyan súlyos korjelenséggel állunk szemben, amelynek a kezelése meghaladja az egyes államok teljesítőképességét, és megköveteli a nemzetek és a nemzetközi szervezetek együttműködését. Hasonlóan fontos szempont, hogy a jogalkotás tekintetében felhívja a figyelmet: nemcsak a kivándorló személyek és családok, hanem a befogadó társadalmak jogait is védeni kell. A dokumentum 67. pontja több társadalmi, világpolitikai és biztonsági tényező között a migrációt is olyan jelenségnek tartja, amelyet csak a tekintélyes, világméretű jogi és gazdasági rendszerek tudnak kezelni.¹²

Az említett pápai dokumentumok a legtöbb esetben csak érintőlegesen nyilatkoznak az elvándorlásról. Ennek a kérdésnek a gazdasági, társadalmi, etnikai vagy akár vallási indítékait illetően nem bocsátkoznak részletekbe. Ezek a dokumentumok a hazájuktól távol lévők lelkipásztori szolgálatára felállított egyházi intézményrendszert sem elemzik. Ugyanakkor az, hogy az egyház ilyen magas szinten foglalkozik a migráció kérdésével, megnyitotta az utat a jogi szabályozáshoz és az intézmények kiépítéséhez. Másrészt ezekből a megnyilatkozásokból kiolvashatók azok a legfőbb szempontok, amelyek a szentszéki külpolitika és az egyházi jogalkotás kiindulópontjai.

8 VI. Pál: Enciklika. *Populorum progressio*. 1967. III. 26. = Acta Apostolicae Sedis. 1967. 59. évf. nr. 66–75.

9 II. János Pál: Enciklika. *Sollicitudo rei socialis*. n. 15. 1987. XII. 31. = Acta Apostolicae Sedis. 1988. 80. évf. – p. 530.

10 Tanner, Klaus: *Political Theology according to Benedict XVI*. In Schüssler, Francis, Tanner, Klaus, Welker, Michael (szerk.): *Political Theology. Contemporary Challenges and Future Directions*. Westminster: John Knox Press. 2013. – p. 65–66.

11 XVI. Benedek: Enciklika. *Caritas in veritate*. n. 61. 2009. VI. 29. = Acta Apostolicae Sedis. 2009. 101. évf. 8. sz. – pp. 696–697.

12 XVI. Benedek: Enciklika. *Caritas in veritate*. n. 67. I. m. – pp. 701–702.

II. Pápai és szentszéki dokumentumok a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásának biztosítása érdekében

Amíg az említett dokumentumok az egyház társadalmi tanításának alapelveit fektetik le, és így merül fel a menekültkérdés, addig más pápai és szentszéki dokumentumok kifejezetten a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásának jogi és strukturális lehetőségeit pontosítják. A megnyilatkozások ez esetben is tartalmazznak elméleti megalapozást. A hatályos joghoz érdekes jogtörténeti adalék a IV. lateráni zsinat (1215) kilencedik kánonja. A kánon elrendeli, hogy a helyi egyházi vezetés gondoskodjon azoknak a lelkipásztori ellátásáról, akik bármilyen okból el kellett hagyniuk otthonukat, és nem beszélnek annak a területnek a nyelvét, ahol letelepedtek. Ahogy a kánon szövegéből is kiderül, a zsinati rendelkezés elsősorban a helyi egyházi hatóság felelősségére utal.

A 19. és 20. századi katolikus migrációs hullám okán vetődött fel, hogy a katolikus elvándorlók lelkipásztori ellátását nemcsak helyi szinten, hanem a Római Kúria központi hatóságai között egy önálló, jogilag megalapozott hivatalon keresztül is kellene rendezni.¹³ 1912-ben X. Pius pápa a *Cum omnes catholicos* kezdetű *motu proprio*val létrehozta a migránsokért felelős különleges hivatalt,¹⁴ és egyben rendezte a hivatal jogkörét is. A migránsok lelkipásztori ellátásának megszervezésében a hivatal saját jogon és kizárólagosan járt el, de nem önálló szervezeti egysége volt az Apostoli Szent-széknek, hanem a *Konzisztoriális Kongregáció*¹⁵ alárendeltségében tevékenykedett. A kongregáció a későbbiekben főképp dokumentumokon és utasításokon keresztül igyekezett segítséget nyújtani azoknak a lelkipásztoroknak, akik más nemzetiségű katolikusok lelkipásztori gondozását látták el.¹⁶

1914-ben X. Pius pápa hivatalt hozott létre, kifejezetten az olaszországi bevándorlók lelkipásztori ellátására, és kialakította ennek az új szervezetnek a működési és jogszabályi keretét.¹⁷ A pápa még 1914-ben olyan papnevelő intézetet akart alapítani, amelyben azokat a papokat képezik, akik majd a menekültek lelkipásztori ellátásával foglalkoznak. Az első világháború miatt erre csak 1920-ban került sor.¹⁸ Az olasz nemzetiségű menekültek számára pedig a már említett Konzisztoriális Kongregáció hozott létre lelkipásztori intézményt.¹⁹ XV. Benedek pedig „személyi prelátust” neve-

13 Átfogó történelmi bemutatás: Negrini, Angelo: *La Santa Sede y el fenómeno de la movilidad humana*. = People on the move. 2002. 34. évf. – pp. 88–89.

14 X. Pius (motu proprio): *Cum omnes catholicos*. 1912. VIII. 15. = Acta Apostolicae Sedis. 1912. 4. évf. – pp. 526–527.

15 A Konzisztoriális Kongregáció a Püspöki Kongregáció elődje.

16 Konzisztoriális Kongregáció: *Decretum. Etnographica studia*. 1914. III. 25. = Acta Apostolicae Sedis. 1914. 6. évf. – pp. 182–186.

17 *A iam pridem* kezdetű motu proprioval a *Collegio Urbano di Sacerdoti per l'Emigrazione italiana* – (1914. III. 19. = Acta Apostolicae Sedis. 1914. 6. évf. – pp. 173–176.) felállítása történt.

18 Konzisztoriális Kongregáció: *Notificazione*. 1921. V. 26. = Acta Apostolicae Sedis. 1921. 13. évf. – pp. 309–311.

19 Konzisztoriális Kongregáció: *Decretum*. 1918. IX. 3. = Acta Apostolicae Sedis. 1918. III. 3. 6. évf. – pp. 669–671.

zett ki, hogy koordinálja azoknak a lelkipásztoroknak a tevékenységét, akik a külföldön élő olaszok lelkipásztori ellátásáról gondoskodnak.²⁰

A második világháború után, mivel a menekültek száma jelentősen megnövekedett, a migrációs hivatalt átalakították, és közvetlenül a vatikáni államtitkárság alá rendelték. 1951-ben pedig létrehozták a migránsokért felelős Nemzetközi Katolikus Bizottságot.

XII. Pius 1952-ben az *Exsul familia* kezdetű apostoli konstitúcióval a migráció vonatkozásában megerősítette a hivatal kizárólagos hatáskörét, és kialakította a ma is létező struktúrát.²¹ A dokumentumot a vatikáni migrációs politika *Magna Chartája-ként* szokták említeni,²² de még magán viselte a kor egyházszemléletét, amely egyrészt nem tudott eltekinteni a területiség elvétől, másrészt a helyi „világi” munkatársak segítségét csak nagyon korlátozottan használta ki.²³ Emellett a dokumentum kiadása valóban jelentős lépésnek számított, hiszen megfogalmazódott, hogy a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásában nem a minimumra kell törekedni, hanem olyan rendszert kell kiépíteni, amely ezeknek a személyeknek a lelkipásztori gondozását elégségesen el tudja látni.²⁴

VI. Pál pápasága alatt a Római Kúria egyes hivatalai jelentős átalakításon estek át. Az intézkedéssorozat nem hagyta érintetlenül a menekültekért és a hazájuktól távol élő személyekért felelős szentszéki hivatalt sem. 1965-ben a pápa külön hivatalt hozott létre, amely kifejezetten a nomád életformát élőkért lett felelős. 1967-ben pedig a Klérus Kongregáció irányítása alatt a turizmusért (turistákért) felelős hivatalt állított fel.²⁵ 1970-ben ugyancsak VI. Pál a két hivatalt összevonta, és a Püspöki Kongregáció alá rendelve létrehozta a Migránsok és Turisták Lelki Gondozásáért Felelős Pápai Tanácsot.

A hatályos joganyag és a jogfejlődés szempontjából jelentős VI. Pál pápa 1969-ben kiadott *Pastoralis Migratorum cura* kezdetű *motu proprio*-ja. Rövid dokumentumról van szó, de felismerhetők benne a II. vatikáni zsinat teológiai és egyházfegyelmi reflexiói.²⁶ A pápai megnyilatkozáshoz kapcsolódik a Püspöki Kongregáció „*De pastoralis migratorum cura*” („*Nemo est*”) kezdetű utasítása.²⁷ Ez utóbbi az alapelvek fényében gyakorlati szempontokat fogalmaz meg.

20 XV. Benedek: *Notificazione*. 1920. X. 23. = Acta Apostolicae Sedis. 1920. 12. évf. – pp. 534–535.

21 XII. Pius: Apostoli konstitúció. *Exsul Familia*. 1952. VIII. 1. = Acta Apostolicae Sedis. 1952. 44. évf. – pp. 649–704.

22 Governatori, Luigi: *Commentarium in Const. Apost. „Exsul Familia”* = Apollinaris. 1953. 26. évf. – pp. 155–174.

23 Baura, Eduardo: *La cura pastorale extraparrocchiale*. In Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico (szerk.): *La parrocchia*. Milano: Glossa. 2005. – p. 255.

24 Sabbarese, Luigi: *Girovagli, migranti, forestieri e naviganti nella legislazione ecclesiastica*. In Corso di formazione della Fondazione Migrantes. kézirat. – p. 5.

25 Cheli, Giovanni, Sabbarese, Luigi: *Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti*. In Pinto, Pio, Vito (szerk.): *Commento alla Pastor Bonus e alle Norme Sussidiarie della Curia Romana*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. 2003. – p. 216.

26 VI. Pál (motu proprio): *Pastoralis migratorum cura*. 1969. VIII. 15. = Acta Apostolicae Sedis. 1969. 61. évf. – pp. 601–603.

27 Püspöki Kongregáció: *De pastoralis migratorum cura* („*Nemo est*”). Utasítás. = Acta Apostolicae Sedis. 1969. 61. évf. – pp. 614–663.

A legújabb szentszéki dokumentumok közül jelentős a 2004. május 3-án kiadott *Erga migrantes* kezdetű utasítás. Mivel a migrációra vonatkozó említett pápai és szentszéki dokumentumok óta a világpolitikai és biztonsági helyzet jelentősen megváltozott, a kétezres évek elejére aktuálissá vált egy új, átfogó, a hatályos joganyaggal koherens egyházi dokumentum kiadása. Olyan új alapidokumentumra volt szükség, amely összhangban áll a II. vatikáni zsinat pasztorálteológiai alapelveivel, és figyelembe veszi a megváltozott társadalmi, politikai és biztonsági kihívásokat.²⁸ Az *Erga migrantes* kezdetű utasítás mindezeknek a tükrében vizsgálta felül a szentszéki és helyi egyházi hatóságok feladatait.

Az Apostoli Szentszék a kilencvenes és a kétezres évek eleji dokumentumaiban már foglalkozott az elvándorlással kapcsolatos legsürgetőbb kérdésekkel. Például az Afrika (1994), Amerika (1997), Ázsia (1998), Óceánia (1998) és a jubileumi szentévből (2000) Európa vizsgálatát célul kitűző szinódusok eredményeként született dokumentumokban a menekültek befogadását, emberi jogaiknak a védelmét, illetve lelkipásztori gondozását is megfogalmazták.²⁹ Az *Erga migrantes* kezdetű utasításban felismerhetők ezeknek az egyházi dokumentumoknak a gondolatai.

A dokumentum négy nagy fejezetet, illetve egy külön zárófejezetet tartalmaz. A jogi szabályozás szempontjából jelentős a hat alfejezethez álló függelék, amely kifejezetten a migrációs kérdések egyházi jogi háttérét tisztázza. A jogi szabályozás a világi munkatársaknak a lelkipásztori munkában való részvételével kezdődik (1. fejezet). Ez jelentős újdonság, hiszen a Püspöki Kongregáció „*De pastoralis migratorum cura*” („*Nemo est*”) kezdetű utasítása még az utolsó helyen említette a világiak részvételét a hazájuktól távol lévők lelkipásztori gondozásában. Ezt követően a dokumentum kitér a menekültekért dolgozó lelkészekre (2. fejezet), a női és a férfi szerzetesekre (3. fejezet), az egyházi hatóságra (4. fejezet), a püspöki konferenciákra és a keleti egyházak felelős hierarchiájára (5. fejezet), illetve legvégül magára a pápai tanácsra (6. fejezet). Ez utóbbi kapcsán egyes szerzők rámutatnak, hogy a tanács joghatóságát bemutató rész nem teljesen világos, különösen a többi szentszéki hatósággal – Keleti Ügyek Kongregációja, Püspöki Kongregáció, Népek Evangelizációjának Kongregációja stb. – való együttműködés formáját illetően. Hasonló pontosítást igényelne azoknak a lelkipásztori intézményeknek a típusa, amelyeket a tanács a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására létrehozhat, de ezek a dokumentumban nincsenek pontosítva.³⁰

Szintén újdonság, hogy a szentszéki dokumentum utal a nem katolikusokra és a nem keresztényekre is. Egyrészt felhívja a figyelmet, hogy a nem keresztények és a nem katolikusok vonatkozásában tartsák tiszteletben a lelkiismeret és a vallásszabad-

28 Herranz, Julián: *Giustizia e pastorale nella missione della Chiesa*. Milano: Giuffrè. 2011. – p. 412.

29 „Figyelembe véve az okokat – a sajnos még több országban megtalálható nyomorúság, fejletlenség, szabadság hiánya –, amelyek sokakat szülőföldjük elhagyására késztetnek, mindenkinek bátran össze kell fognia egy igazságosabb nemzetközi gazdasági rend megvalósításáért, ami alkalmas arra, hogy minden ország és minden nép igazi fejlődését elősegítse.” II. János Pál: Püspöki Szinódus utáni apostoli buzdítás. *Ecclesia in Europa*. 2003. VI. 28. = Acta Apostolicae Sedis. 2003. 92. évf. – p. 710.

30 Sabbarese, Luigi: *Lordinamento giuridico-pastorale dell'Istruzione Primi rilievi canonici*. = Fondazione Migrantes – Servizio Migranti. 2005. 2. sz. – pp. 2., 5.

ság elvét (17. cikkely). Másrészt a keleti nem katolikus keresztények tekintetében pontosítja azokat a lelkipásztori lehetőségeket – szentségkiszolgáltatás stb. – amelyeket a hatályos jog is lehetővé tesz. Az új egyházi dokumentum is figyelmezteti a helyi egyházi hatóságokat: fel kell készülni arra, hogy a menekültek nyelvi és kulturális háttere eltérő. Ezért a „menekültek” ellátását úgy kell megszervezni, hogy a helyi egyházi közösségekben ne lépják át azt a „küszöböt”, amely a kulturális és a nyelvi különbségek miatt feszültséget teremtene (89. pont).

A dokumentum azt is figyelembe vette, hogy a nyugati társadalmakban lehetnek olyan – esetenként szélsőséges – politikai erők, amelyek ellenségesek a menekültekkel szemben, és ez a katolikus emberekre is hatást gyakorolhat. A katolikus egyház különböző hivatalos fórumokon a menekültek „faji alapon” való diszkriminációjával szemben már korábban is fellépett.³¹

A menekültkérdésben érintett országok egyházi hatóságaitól azt kéri a dokumentum, hogy éves jelentést juttassanak el a pápai tanácsnak (20. cikkely 1. §. 7°). Ezáltal a Szentszék az egyes országok vonatkozásában naprakész információkat kaphat.

Az említett dokumentumokon kívül jelentősek azok a megnyilatkozások, amelyeket a pápák immár hagyományosan az *utazók és vándorlók világnapja* alkalmából tesznek. Ezek nyilván nem jogszabályok a szó szoros értelmében, de pontosítást adhatnak a törvény és az egyes jogintézmények működésének terén. Ezekben a beszédekben ugyanis a legfőbb jogalkotó felhívja a figyelmet arra, hogy az egyes egyházi jogintézményeket hogyan lehet még jobban a hazájuktól távol lévők lelkipásztori szolgálatába állítani. Emellett ezek az alkalmak az aktuális világpolitikai és biztonsági helyzetekre való egyházi reflexió lehetőségeit is megadják.³²

III. A menekültek lelkipásztori ellátásának lehetőségei a hatályos egyházi joganyag szerint

Az 1983-ban kiadott Egyházi Törvénykönyv (*Codex Iuris Canonici* – CIC) már a zsinati elvek figyelembevételével született. A CIC átdolgozása alatt és a '83-as kiadás évében már érezhető volt, hogy a migráció egyre jelentősebb világ- és egyház-politikai kihívássá válik, de az elvándorlás jellege abban az időben még jelentősen eltért a mai állapottól.

31 Valtolina, Giovanni Giulio: *“La paura è la madre di ogni razzismo”. Atteggiamenti e orientamenti dei cittadini europei verso gli stranieri immigrati.* = People on the move. 2010. 11. évf. 113. sz. – pp. 113–129.

32 Például a vándorlók és menekültek 89. világnapja alkalmából II. János Pál arra kérte a helyi katolikus intézményeket, hogy az idegeneknek igyekezzenek segíteni a beilleszkedésben, és ne érezzék a kulturális és nyelvi eltéréseket. Illetve elítélte a túlzott nacionalizmus minden fajtáját, és kitért a „legsebezhetőbb idegenekre”, az okmányok nélkül vándorlókra, a hontalanokra, a menedéket keresőkre... a véres konfliktusok menekültjeire, az emberkereskedelem női és gyermek áldozataira. II. János Pál: *A vándorlók és menekültek 89. világnapjára.* = People on the move. 2002. 90. szám. – pp. 5–7. Felépítésüket és mondanivalójukat tekintve a világnapi megnyilatkozások hasonlóak.

Az új kódex azonban olyan általános elveket fogalmaz meg, amelyeket a latin egyház lelkipásztori és jogi gyakorlatába a zsinati elvek alapján és a nagyobb lelkipásztori eredményesség okán vezettek be. Ezeket az alapelveket a hazájuktól távol élők lelki gondozásában is alkalmazzák.³³ A konkrét jogszabályok lehetőséget biztosítanak az általános pasztorálteológiai elvek pontos jogi és szabályozott intézményes keretek közötti érvényesítésére.³⁴ Nem minden intézményes keret alkalmazható minden esetben. A megfelelő jogintézmény kiválasztásának tekintetében az illetékes szentszéki és helyi egyházi hatóságoknak nagy szabadságuk van.

1. A hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátása a helyi plébánia keretei között

A CIC 529. kánona a plébános általános lelkipásztori kötelezettségeivel foglalkozik. Az 1. § a plébánosok különös figyelmébe ajánlja „a hazájuktól távol élőket”. A kánon szóhasználata általános. Vonatkozik mindazokra, akik menekültek, a munka vagy a tanulmányaik miatt, illetve más okból távol vannak a szülőföldjüktől. A jogalkotó jelezni akarta, hogy a plébánia nem zárt közösség, hanem a hazájuktól távol lévő katolikusok számára is lelki és liturgikus otthon.³⁵ Ami a jogszabálynak a gyakorlatba való átültetését illeti, a jogalkotói szándék nem valósult meg maradéktalanul. A bevándorlók ugyanis a kulturális, a nyelvi és az egyéb nehézségeik miatt csak nehezen vagy egyáltalán nem tudtak beilleszkedni a helyi plébániai közösségbe. Illetve nem egy esetben maguk a plébániai hívei is fenntartásokkal fogadták a távolról érkezetteket. Ez tipikus példája annak, amikor a jogalkotói szándék és a jogszabály megvalósítása a törvény címezettjeinek hozzáállása, illetve az objektív akadályok miatt nehezen vagy nem kivitelezhető.³⁶ Az 529. kánon 1. §-a a „hazájuktól távol élőknek” a plébánián zajló lelkipásztori gondozását a plébánosok feladatai között említi. A kánon szövege jelzi, hogy a hazájuktól távol lévő személyekkel – a szegények, a betegek mellett – a

33 Baura, Eduardo: *Movimientos migratorios y derechos de los fieles en la Iglesia*. = Ius Canonicum. 2003. 43. évf. – p. 51.

34 Bonnet, Piero Antonio: *Comunione ecclesiale, migranti e diritti fondamentali*. In Pontificio consiglio della pastorale per i migranti e gli itineranti (szerk.): *Migrazioni e diritto ecclesiale. La pastorale della mobilità umana nel nuovo Codice di Diritto Canonico*. Padova: Edizioni Messaggero. 1992. – p. 35.

35 Calvo, Juan: *Kommentár az 529. kánonhoz*. In Arrieta, Juan, Ignacio (szerk.): *Codice di Diritto Canonico. Leggi e Complementari*. Roma: Colletti a San Pietro. 2004. – p. 413; Montan, Agostino: *Il diritto nella vita e nella missione della Chiesa*. Roma: Centro editoriale dehoniano. 2000. – pp. 446–447.

36 Vöcking, Hans: *Migration und Pastoral. Eine Chance für die Katholizität der Kirche*. = Ost–West. Europäische Perspektiven. 2003. 3. sz. <http://www.owep.de/artikel/353/migration-und-pastoral>. (2014. 09. 30.). A szerző mint az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsának, Migrációs Bizottságának volt titkára több tanulmányában felhívja a figyelmet, hogy nehézséget jelent a bevándorlóknak a helyi plébániákra való integrációja, és nagy kihívás, hogy ne jöjjenek létre egészségtelen „párhuzamoságok” a helyi egyházban, és ne alakuljanak ki túlzott szegregációk.

plébános különös gonddal foglalkozzon (LG 37.; 213. k.).³⁷ Ez a tevékenység a plébánosnak a hivatalából adódó általános lelkipásztori kötelezettsége.³⁸ Ebbe beletartozik a törvényesen kiszolgáltatható szentségek kiszolgáltatása,³⁹ illetve az Isten igéjének hirdetése és egyéb lelkipásztori tevékenységek.⁴⁰

Ugyanakkor a kulturális és a nyelvi nehézségek miatt ezeknek a tevékenységeknek, különösen a katekézisnek, a lelki beszélgetéseknek az eredményessége kérdéses. A jogalkotó több alkalommal is jelzi, hogy az Isten igéjének hirdetése mind a katekézis, mind a homília és a prédikáció szintjén illeszkedjen a Krisztus-hívők korához és szellemi beállítottságához (LG 28., CD 30., 757. k.). A menekültek és a bevándorlók esetében az említett kulturális és nyelvi különbözőségek miatt ez nem vagy csak nagy áldozatok árán teljesíthető.⁴¹ A „bevándorlók” lelkipásztori gondozása nem is képezheti a plébános napi feladatainak túlnyomó részét, hanem illeszkednie kell abba a feladategyüttesbe, amelyet hivatalának kapcsán lát el. Ezért a hazájuktól távol élők lelkipásztori gondozása helyi plébánián keresztül abban az esetben ideális, amikor ezeknek a személyeknek a száma még nem lépte túl azt a kritikus létszámot, amikor ellátásuk már a plébános többi, a hivatalából származó tevékenységének rovására megy. Emellett semmi akadályja annak, hogy a plébánia arra alkalmas tagjai bekapcsolódjanak a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásába. Sőt ez egyre inkább olyan feladatnak tűnik, amely a plébánia szintjén lehetővé teszi, hogy a Krisztus-hívők állapotuknak megfelelően részt vegyenek az egyház Krisztus által rendelt papi, prófétai, királyi küldetésében. Ez a tevékenységegyüttes jelentheti a bevándorló családok látogatását, betegek gondozását, karitatív tevékenységet, sőt a szükséges egyházi felhatalmazás birtokában a hitoktatást is.⁴² Ez utóbbi különösen jelentős, ha a világi Krisztus-hívő nyelvi, adott esetben kulturális ismeretekkel is rendelkezik.

Mindemellett amennyiben a „hazájuktól távol élők” létszáma eléri azt a számot, amelynek lelkipásztori ellátása már meghaladja a helyi felelős lelkipásztor, illetve a plébánia közösségének erejét, lelkipásztori ellátásukra érdemes más, a hatályos jog által biztosított lehetőségeket választani.

Ez jelentheti az ellátásukra kinevezett felelős lelkipásztort vagy – ha a körülmények indokolják – nagyobb, az egyetemes vagy részleges egyházjog által biztosított in-

37 Átfogó bemutatáshoz Del Portillo, Alvaro: *Laici e fedeli nella Chiesa*. Milano: Giuffrè. 1999. – pp. 64–74.

38 Montan, Agostino: *Il diritto nella vita e nella missione della Chiesa*. Bologna: Edizione Dehoniane. 2000. – p. 449.

39 A nagyobb mobilitás és a rendezetlen körülmények miatt időnként nem egyszerű megállapítani, hogy mely szentségeket vehetik fel érvényesen és megengedetten az otthonaiktól távol élők. A házasság esetén ez akár a szentség kiszolgáltatásának érvényességét is érintheti (például nem ellenőrzött vagy ellenőrizhető házassági akadály esetén). Más esetben a megengedettség kérdése merül fel.

40 Coccopalmerio, Francesco: *Il parroco «pastore» della parrocchia*. = Quaderni di diritto ecclesiale. 1993. 6. évf. 1. sz. – pp. 12–13.

41 Rivella, Mauro: *Il parroco come evangelizzatore: l'esercizio del «munus docendi»* (c. 528, par. 1) = Quaderni di diritto ecclesiale. 1993. 6. évf. 1. sz. – p. 23.

42 Erdő Péter: *A világiak munkája a plébánián. Teológiai és egyházjogi vonatkozások*. In uő (szerk.): *Élő egyház joga*. Budapest: Szent István Társulat. 2006. – pp. 292–293.

tézmény létrehozását. Ami a felelős lelkipásztor személyét illeti, a hatályos jog szerint lehetőség van akár „lelkész” kinevezésére (564. k.), speciálisan a migránsok lelkipásztori ellátását végző és megszervező püspöki helynök megbízására (476 k.), illetve személyi plébános kinevezésre (518. k.). Ez utóbbi a személyi plébániához kapcsolódik, ezért a személyi egyházmegyével együtt, az intézményes keretek között tárgyaljuk.

Teoretikusan lehetőség lenne személyi prelátúra felállítására is, de ez nem tűnik valószínűnek.

Régebben ismert volt az ún. „misszió” intézménye, amelyet az egyes országokban kifejezetten a más országokból érkezettek lelkipásztori ellátására állítottak fel. A misszió nem pontos egyházi jogi kategória, ezért a többi egyházi struktúra közötti elhelyezése nehézséget jelent. Ugyancsak nehézséget jelenthet az egyes lelkipásztori intézmények anyagi forrásainak előteremtése, különösen akkor, ha az adott intézményt a világi jogi rendszerek nem ismerik el, és nem támogatják.⁴³

Mindegyikben amennyiben semmilyen más lelkipásztori intézmény nem létesülne a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására, a plébánia számukra is lelki és liturgikus otthon.⁴⁴ Általános kánoni elv ugyanis, hogy a Krisztus-hívók lakóhelyet és pótlakóhelyet szerezhetnek azon a területen, ahol ténylegesen eltöltik a jog által előírt időt, vagy szándékukban áll ezt a területen tölteni.⁴⁵ Ezzel saját ordináriusuk és plébánosuk lesz (107. k. 1. §), aki saját jogon gondoskodik lelkipásztori ellátásukról. Amennyiben egyik kritérium sem teljesül, akkor a jog szerint a hazájuktól távol lévők lakóhely nélkülieknek minősülnek (100. k., *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* = CCEO, 911. k.). Ez esetben sincsenek lelkipásztori gondoskodás nélkül, hiszen az ő plébánosuk vagy ordináriusuk annak a helynek a plébánosa vagy ordináriusa, ahol éppen tartózkodnak (107. k. 2. §, CCEO, 916. k. 2. §). Amennyiben pedig a saját rítus szerinti plébánia távol van, vagy nincs is azon a vidéken, akkor bármennyi ideig részeseülhetnek az egyház lelki javaiból más katolikus rítus szerinti plébánián (112. k. 2. §).

2. A hazájuktól távol lévők lelki gondozása lelkész kinevezésén keresztül

Az új kódex a régi joganyaghoz képest nagyobb jelentőséget tulajdonít a lelkész jogintézményének. A jogalkotó számolt a megváltozott társadalmi körülményekkel, amelyek indokolttá teszik ennek a jogi formációnak a gyakoribb alkalmazását. A lelkész „azt a papot jelenti, akire állandó jelleggel – legalább részben – a Krisztus-hívók vala-

43 Kaptijn, Astrid: *Die katholischen Migrantengemeinden – Staatskirchenrechtliche Ausblicke und das Kirchenrecht.* = <http://www.migratio.ch/de/dokumente/artikel-buecher-und-studien-zur-anderssprachigenseelsorge/studien/die-katholischen-migrantengemeinden> (2014. 08. 24.).

44 Coccopalmerio, Francesco: *La pastorale dei fedeli che si trovano fuori del domicilio.* In *Migrazioni e diritto ecclesiale: la pastorale della mobilità umana nel nuovo Codice di diritto canonico: quaderni universitari.* Padova: Edizioni Messaggero. 1992. – p. 201.

45 102. kán. – „1. §. Lakóhelyet úgy szerez az ember, hogy egy plébánia vagy legalább egy egyházmegye területén tartózkodik, és vagy az a szándéka, hogy ha semmi el nem szólítja, örökre ott marad, vagy ténylegesen eltölt öt évet az illető helyen. 2. §. Pótlakóhelyet úgy szerez az ember, hogy egy plébánia vagy legalább egy egyházmegye területén tartózkodik, és vagy az a szándéka, hogy ha semmi el nem szólítja, legalább három hónapig ott marad, vagy ténylegesen eltölt ott három hónapot.”

melyik közösségének vagy külön csoportjának lelkipásztori gondozását bízták” (564. k.).⁴⁶ A CIC nyolc kánonon (564–572. kk.) keresztül mutatja be a lelkészekre vonatkozó joganyagot. A törvénykönyv 568. kánona pedig kifejezetten azokról a lelkészekről szól, akiket valamelyik társadalmi csoport gondozására neveztek ki. A jogalkotó az ilyen helyzetet röviden azzal magyarázza, hogy ők a plébános előbb említett, „általános” lelkipásztori ellátásában nem részesülhetnek. A kánon felsorolásában ilyen társadalmi csoportnak minősülnek „a vándorlók, a hazájuktól távol élők, a menekültek, a nomádok, a hajósok”. A CIC felsorolása nem kizárólagos, hanem inkább példaszzerű, és a jog a helyi ordinárius megítélésére bízta annak mérlegelését, hogy mely csoportok igényelnek különleges lelkipásztori ellátást. A kánon szövegéből úgy tűnik, hogy a jogalkotó a különleges lelkipásztori ellátást igénylők csoportosításánál az eredményesség mellett a „mobilitást” vette figyelembe.⁴⁷

A lelkész esetében is előny, ha beszéli az adott népcsoport nyelvét, és ismeri a kultúrájukat. A legelőnyösebb, ha maga a lelkész is az adott népcsoportoz tartozik. A helyi részegyházaknál ritka az ilyen, erre a feladatra minden szempontból megfelelő lelkipásztor. A részegyházak azonban élhetnek azokkal a hatályos jogi lehetőségekkel, amelyek a lelkészek egyik részegyházból a másikba való végleges vagy időleges átadására vonatkoznak. A II. vatikáni zsinat utáni egyházi jogalkotás egyik fontos szempontja volt, hogy a régi szabályozáshoz képest megkönnyítse az eredeti, vagyis a diakónusszentelés utáni inkardináció (jogi betagozódás a részegyházakba) lehetőségét.⁴⁸ Ennek egyrészt elméleti, „teológiai” okai voltak, például hogy kifejeződjön a papság egyetemes, egész egyház irányába való küldetéstudata.⁴⁹ Másrészt a klérus jobb elosztásával az új társadalmi folyamatok, köztük az elvándorlás okozta hatások kezelésének gyakorlati szempontjait is figyelembe akarták venni.⁵⁰ A II. vatikáni zsinat *Presbyterorum ordinis* kezdetű határozata a papok megfelelő elosztásának kapcsán a különleges lelkipásztori tevékenységek segítségét külön kiemeli.⁵¹ E szerint elő kell

46 Redaelli, Carlo: *Una particolare forma di cura pastorale: i cappellani*. = Quaderni di diritto ecclesiale. 1989. 2. évf. 1. sz. – p. 144.

47 Alesandro, A. John: *Kommentár az 568. kánonhoz*. In Coriden, James, Green, Thomas, Heintschel, Donald, (szerk.): *The Code of Canon Law. A Text and Commentary*. New York: Paulist Press. 1985. – p. 446.

48 Agar, Martín, José: *Appunti per una riflessione sull'incardinazione*. In Navarro, Luis (szerk.): *L'istituto dell'incardinazione*. Milano: Giuffrè. 2006. – pp. 452–453.

49 „Ezenkívül az inkardináció és exkardináció szabályait úgy kell módosítani, hogy ez az ősi intézmény megmaradjon ugyan, de jobban feleljen meg a mai lelkipásztori igényeknek.” PO 10. Lásd még Pavanello, Pierantonio: *I Presbiteri fidei donum speciale manifestazione della comunione delle Chiese particolari tra loro e con la Chiesa universale*. = Quaderni di diritto ecclesiale. 1996. 9. évf. 1. sz. – pp. 49–51.

50 Hervada, Javier: *Personal Prelature from Vatican II. to the New Code: An Hermeneutical Study Canons 294–297*. = *The Jurist*. 1985. 45. évf. – pp. 379–418.

51 Erről a kérdésről már 1971-ben átfogó tanulmány született. A szerző bizonyítja, hogy a katolikus egyház lelkipásztori intézményei nem egymástól elszigetelt valóságként, hanem együttműködő, a másik érdekeit figyelembe vevő intézményként léteznek. Ennek legkézzelfoghatóbb példája a klérus jobb elosztásának megszervezése. Ribas, José, María: *Incardinación y distribución del clero*. Pamplona: Universidad de Navarra. 1971.

mozdítani a „különleges lelkipásztori tevékenységeket, amelyeket a föld bármely részén egyes társadalmi csoportok javára kell végezni” (PO 10). A zsinati dokumentum által említett különleges szolgálatnak tekinthető a hazájuktól távol lévők lelkipásztori szolgálata is.

A hatályos kódexnek az inkardinációra vonatkozó joganyaga már ezeknek a zsinati elveknek a tükrében született (265–272. kk.). Az új CIC megkönnyítette mind az ex- és inkardináció (egyik részegyházból a másikba való átmenet jogi lehetősége), mind az ideiglenes „átadás” intézményét. A hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásának esetében is két egyedi közigazgatási intézkedéssel történik az inkardináció: az ún. exkardinációs és az inkardinációs irattal. Amennyiben a két részegyház megyés püspöke jónak tartja, akkor van lehetőség arra, hogy az eredetileg más ország egyházmegyéjébe inkardinált klerikus a saját népcsoportjához tartozó Krisztus-hívők lelkipásztori ellátására másik ország egyházmegyéjébe kerüljön végleges lelkipásztori szolgálat teljesítésére (267. k. 2. §). Az inkardináció hatályos jogi megkönnyítése közigazgatási intézkedéssel a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásának szempontjából különösen is jelentős. A befogadó országok részegyházai ugyanis így olyan lelkipásztort kaphatnak, aki nyelvében, kultúrájában közel áll a kivándorlókhoz. Ezt a jogintézményt akkor érdemes igénybe venni, ha a bevándorlók száma indokolttá teszi, és előreláthatóan tartós jelleggel maradnak a befogadó ország területén található részegyházban.

Ellenkező esetben, vagyis ha a hazájuktól távol lévők előreláthatóan csak ideiglenesen tartózkodnak ott, vagy létszámuk nem túl magas, illetve ha gyors asszimilációra lehet számítani, akkor érdemesebb az ideiglenes átvétel lehetőségével élni (271. k.).⁵² A II. vatikáni zsinat (ES I., 3. § 2.) és az azt követő joganyag nemcsak a közigazgatási intézkedéssel történő új inkardinációt könnyítette meg.⁵³ A jogalkotó az ideiglenesen más részegyház területén való szolgálatnak az egyházi jogi feltételeit is egyszerűsítette.⁵⁴ A hatályos egyházjog olyan rendszert alakított ki, amely egyszerre veszi figyelembe az illető klerikus kívánságát és alkalmasságát, illetve a két részegyház elöljárójának véleményét. Valamint a jog azoknak a Krisztus-hívőknek az érdekeit is nézi, akikért az átadott klerikus a lelkipásztori feladatokat gyakorolni fogja.⁵⁵ A hazájuktól távol lévők lelkipásztori szolgálatára ideiglenesen átadott klerikus esetén a két egyházi elöljárónak írott megállapodásban kell tisztázni a klerikus tevékenységének a keretét. Az általános kánoni utalásban nincs szó arról, hogy milyen elemeket tartalmazzon a két egyházi elöljáró közötti megállapodás. A szerzői vélemények alapján ilyenkor érdemes tisztázni az eltöltendő szolgálati időt, a klerikusnak a sajátos lelkipásztori szolgálata kapcsán teljesítendő kötelességeit, a szolgálat teljesítésének és a lakhatásnak a pontos helyét, valamint a díjazásra, a beteg- és a szociális biztosításra

52 Del Portillo, Alvaro: *Consacrazione e missione del sacerdote*. Milano: Ares. 1990. – p. 30.

53 Arrieta, Juan, Ignacio: *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*. Giuffrè: Milano. 1997. – p. 365.

54 Klérus Kongregáció: *Notae directivae. Postquam apostoli*. 26. pont. 1980. III. 25. = *Acta Apostolicae Sedis*, 1980. 72. évf. – pp. 343–364. Ezt újabban a Szentszék ismét megerősítette. Püspöki Kongregáció: *Direktórium. Apostolorum successores*. 2004. II. 22. 17. pont. = *Enchiridion Vaticanum*. 2004. 23. évf. – pp. 1068–1069.

55 Clergy Personnel: Policy and Canonical Issues. = *The Jurist*. 45. évf. 1985. – p. 517.

vonatkozó kérdéseket.⁵⁶ Az ideiglenes átadás egyházi jogi alapját biztosító 271. kánon „meghatározott időre” szóló átvételről beszél, de a sajátos lelkipásztori tevékenység miatt gyakori a szolgálati idő meghosszabbítása. Erre van jogi lehetőség – a megállapodás kölcsönös megújítása (271. k. 2. §), amennyiben továbbra is megvan a klerikus és a két egyházi előjáró „kölcsönös” akarata (271. k. 2. §), és fennállnak azok a körülmények, amelyek indokolják, hogy a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátását továbbra is más részegyházból átadott klerikus lássa el.⁵⁷ A vázolt jogi lehetőségeket az elvándorlók vonatkozásában II. János Pál pápa az *Ecclesia in Europa* kezdetű szinódus utáni buzdításában is szorgalmazta. Ezekben a lehetőségben a kibocsátó és a befogadó ország katolikus közösségei közötti kapcsolattartás sajátos alternatíváit látta.⁵⁸

A lelkési feladatokat az előjáró engedélyével olyan klerikus is elláthatja, aki valamelyik megszentelt élet intézményéhez tartozik. Ez az egyházmegyékben a növekvő klerikushiány miatt egyre gyakoribb.

3. Püspöki helynök kinevezése a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásának összehangolására

Amennyiben indokolt, püspöki helynökön keresztül is történhet a migránsok lelkipásztori ellátása. A püspöki helynök – szemben az általános helynökkel – a megyés püspököt nem az egész egyházmegye kormányzásában segíti, hanem csak bizonyos ügyek intézésére terjed ki a hatásköre.⁵⁹ A II. vatikáni zsinat, figyelembe véve a megváltozott társadalmi körülményeket, fontosnak tartotta, hogy a nagyobb horderejű lelkipásztori kérdésekben a megyés püspöknek az általános helynökön túl egyéb segítőtje is legyen (CD 27).⁶⁰ A jogintézmény jelentőségét a zsinat után több pápai és szentszéki dokumentum is kiemelte.⁶¹ A kódex lényegében párhuzamosan mutatja be az általános és a püspöki helynök alkalmasságát, kinevezését, szerepét, hivatalának elvesztését (475–481. kk.). Lényeges különbség azonban, hogy amíg az általános helynök kinevezése kötelező, addig a megyés püspök nagy szabadságot élvez arra vonat-

56 Schneider, Francis: *Kommentár a 271. kánonhoz*. In Beal, John, Coriden, James, Green, Thomas (szerk.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York: Paulist Press. 1989. – p. 340.

57 Schneider, Francis: *Kommentár a 271. kánonhoz*. I. m. – pp. 339–340.

58 „Különös lelkipásztori gondot kell fordítani a bevándorló katolikusok integrációjára, figyelembe véve kultúrájukat és eredeti vallási hagyományait. Ennek érdekében ápolni kell a kapcsolatot a bevándorlók eredeti egyházai és a befogadó egyházak között, hogy ki lehessen alakítani a segítség megfelelő formáit, amelyeket – megfelelő fölkészítés után – a bevándorlók eredeti hazájából származó papok, szerzetesek és lelkipásztori kíséretiek is nyújthatnak.” II. János Pál: *Püspöki Szinódus utáni apostoli buzdítás. Ecclesia in Europa*. 2003. VI. 28. = *Acta Apostolicae Sedis*. 2003. 92. évf. – p. 710.

59 Erdő Péter: *Püspöki Helynök*. In Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. Budapest: Szent István Társulat. 2006. – pp. 349–350.

60 De Paolis, Velasio: *De Vicario Episcopali secundum Decretum Concilium Oecumenicum Vaticanum II „Christus Dominus”* = *Periodica*. 1967. 56. évf. – pp. 309–330.

61 Püspöki Kongregáció: *Directorium, Ecclesiae imago*. 1973. II. 22, nr. 202: *Leges V*, 6528–6529.

kozóan, hogy milyen területekre nevez ki püspöki helynököt.⁶² Több, a migráció okán érintett országban a megyés püspökök évek óta élnek a kánonjogi lehetőséggel, és a bevándorlók lelkipásztori ellátásának egyházmegyei szintű összehangolására püspöki helynököt neveznek ki. Számos angolszász, illetve nyugat-európai országban létezik ez a megoldás, bár mind hatékonyságában, mind a szervezett programokban jelentősen eltérnek egymástól. A jogalkotó csak általános elveket fogalmaz meg a püspöki helynök érvényes és megengedett kinevezésére vonatkozóan (478. k. 1. §). Azonban a menekültekkel foglalkozó felelős lelkipásztori tevékenység eredményességének érdekében érdemes azokat a speciális tulajdonságokat is figyelembe venni, amelyek jó, ha jellemzik a lelkipásztort.

Sajátos követelmény lehet a nyelv, a kultúra, adott esetben a rítus ismerete. Ez utóbbi nemcsak a liturgiát jelenti, hanem az adott saját jogú egyház hagyományát, egyházfegyelmi és egyházkormányzati sajátosságait. Ezért a menekültek vagy a hazájuktól távol élők lelkipásztori ellátására sok esetben olyan püspöki helynököt neveznek ki, aki maga is a menekültek többségét kitevő kulturális közegeből került ki, vagy huzamosabb időt töltött a kibocsátó országban, vagy más okból kifolyólag vannak nyelvi és kulturális ismeretei.

4. A hazájuktól távol élők lelkipásztori ellátása személyi elven szerveződő egyházi struktúrákon keresztül

A II. vatikáni zsinat utáni jogfejlődés eredményeképpen az egyház tevékenységét alapvetően meghatározó területi elv mellett a személyi elv alapján szerveződő lelkipásztori intézmények is egyre jelentősebbek lettek.⁶³ Ezek az intézménytípusok egyrészt az egyetemes jog, másrészt a helyi, a nemzeti körülményeket figyelembe vevő részleges egyházjog alapján épülnek ki.⁶⁴ A személyi elven felépülő lelkipásztori intézmények jelentősége a II. vatikáni zsinat következtében erősödött meg. Azonban a migránsok lelkipásztori ellátása már a zsinat előtti időszakban is olyan területnek számított, ahol alkalmazták a személyi elv alapján létrehozott lelkipásztori struktúrákat. X. Pius az Egyesült Államokban, illetve Kanadában „ordinariátust” hozott létre a ruszinok lelkipásztori ellátására. XV. Benedek ugyancsak ordinariátust alapított a menekültek számára Olaszországban. XI. Pius ugyanezzel az egyházjogi formációval élt, amikor Kínában a szlávok lelkipásztori ellátásáról gondoskodott. XII. Pius Brazíliában hozta létre ezt az egyházszerkezeti formát a keleti katolikusok, Franciaországban és Német-

62 Sarzi Sartori, Giangiacomo: *I vicari del vescovo e l'esercizio della «vicarietà» nella Chiesa particolare*. = Quaderni di diritto ecclesiale. 2005. 18. évf. 1. sz. – pp. 11–12.

63 Erdő Péter, Szabó Péter (szerk.): *Territorialità e personalità nel diritto ecclesiastico*. Budapest: Szent István Társulat. 2002. A tanulmánykötet felvázolja és egymás mellé állítja a katolikus egyház területi és személyi elven működő intézményeit, bemutatja az új típusú, személyi elven működő intézmények jogi és strukturális keretét.

64 Pree, Helmut: *Nichtterritoriale Strukturen der hierarchischen Kirchenverfassung*. In Erdő, Péter, Szabó, Péter (szerk.): *Territorialità e personalità nel diritto ecclesiastico*. Budapest: Szent István Társulat. 2002. – pp. 515–544.

országban pedig a lengyel menekültek számára. XXIII. János Argentínában rendelte el, hogy a keleti katolikusok számára ordinariátust hozzanak létre. XV. Benedek az Albániából érkező görög katolikusok lelkipásztori ellátására Kalabriában személyi egyházmegyét hozott létre. XII. Pius pedig Kairóban alapított személyi egyházmegyét a menekült maroniták számára.⁶⁵

Személyi egyházmegye a hazájuktól távol levők lelkipásztori ellátására

A hatályos CIC is megőrizte azt az alapelvet, hogy a részegyházak és a részegyházak preferált formája, az egyházmegye alapvetően területi elven szerveződik. Szintén általános alapelve a hatályos egyházjognak, hogy a megyés püspök minden körülmények között köteles az egyházmegye területén a különböző csoportok lelkipásztori ellátásáról gondoskodni. Emellett figyelembe kell vennie a csoporthoz tartozó Krisztus-hívók sajátos helyzetét és körülményeit (383. k. 2. §).⁶⁶ Ezt az alapelvet II. János Pál pápa *Pastores gregis* kezdetű, szinódus utáni apostoli buzdítása a püspöki szolgálatról a menekültek és a migránsok vonatkozásában külön is kiemelte. Azt is hozzátette, hogy a megyés püspöknek az egyházmegye területén erre a tevékenységre külön anyagi forrásokat kell elkülönítenie.⁶⁷

Ugyanakkor a jogalkotó figyelembe vette a 20. és a 21. század új társadalmi jelenségeiből, köztük az elvándorlásból származó kihívásokat. A törvénykönyv (372. k. 1. §) megerősíti az említett fő szabályt: „Az egyházmegye vagy más részegyház területileg legyen körülhatárolva.” A 372. kánon 2. §-a azonban már reflektál az új lelkipásztori igényekre, és lehetővé teszi, hogy a püspöki konferencia meghallgatása után az egyház legfőbb hatósága a speciális lelki igények figyelembevételére miatt személyi egyházmegyét állítson fel.⁶⁸ A jogszabály általánosan fogalmaz, és a „speciális körülményekkel” indokolja a fő szabálytól, a területi elven szerveződő egyházmegyétől eltérő struktúra felállítását. Mind az elmélet, mind az elmúlt évek gyakorlata azt mutatja, hogy a hazájuktól távol élők sajátos kulturális és nyelvi körülményei megfelelnek a jogalkotó által említett sajátos lelkipásztori feltételeknek.⁶⁹ A személyi egyházmegye jelentősége, hogy rendelkezik mindazokkal a jogokkal, mint a területi egyházmegye: klerikusokat inkardinálhat, széles körben hozhat létre egyházi intézményeket stb. A vezetés-irányítás is a területileg lehatárolt egyházmegye intézményrendszere és a vonatkozó jogszabályai szerint történik. Emellett amennyiben személyi egyházmegyén keresztül

65 Tejero, Eloy: *Kommentár az 568. kánonhoz*. In Marzoa, Ángel, Miras, Jorge, Rodríguez- Ocaña, Rafael (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Montreal: Wilson and Lafleur. 2004. Vol. II/2. – pp. 1443–1444.

66 *Communicationes*. 1980. 12. évf. – p. 296.

67 II. János Pál: *Szinódus utáni apostoli buzdítás. Pastores gregis*. 2003. X. 16. n. 45.; 67. = *Acta Apostolicae Sedis*. 2004. 96. évf. – pp. 885–886; 914–916.

68 Renken, John: *Kommentár a 372. kánonhoz*. In Beal, John, Coriden, James, Green, Thomas (szerk.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York: Paulist Press. 1989. – p. 509.

69 Okulik, Luis: *Aperti giuridici della cura pastorale dei fedeli di rito orientale nelle diocesi latine*. In Cattaneo, Arturo (szerk.): *Venezia: L'esercizio dell'autorità nella Chiesa*. Marcianum Press. 2004. – pp. 53–63.

látják el a hazájuktól távol lévők lelkipásztori gondozását, igyekezni kell a joghatósági illetékességeket tisztázni, és minimalizálni az esetleges kompetenciaütközésekből származó feszültséget.

A személyi egyházmegye, illetve az azt vezető „személyi” püspök illetékességének is van területi lehatároltsága. Ez a legtöbb esetben az adott ország püspöki konferenciája alá tartozó területet jelenti.⁷⁰ A személyi egyházmegye létrehozására nem a helyi egyházi hatóság, hanem az Apostoli Szentzség illetékes.⁷¹ Ez a Püspöki Kongregációt, a missziós területeken pedig a Népek Evangelizációjának Kongregációját jelenti (373. k.).⁷² A 372. kánon 2. §-a püspöki konferencia kapcsán megjegyzi, hogy „mielőtt az Apostoli Szentzség felállítaná a személyi egyházmegyét, meg kell hallgatnia a püspöki konferencia véleményét”. Ez a hazájuktól távol lévők lelkipásztori gondozására létrehozott személyi egyházmegye esetében is logikus. Jó esetben a helyi püspökök naprakészen tájékozottak arra vonatkozóan, hogy az egyházmegyéjük területén milyen nemzetiségű és rítusú bevándorlók élnek, és mekkora létszámban. Ugyancsak optimális esetben a püspöki konferencia tagjai meg tudják ítélni, hogy milyen egyházzogi struktúra a legalkalmasabb a hazájuktól távol élők lelkipásztori ellátására. A püspöki konferencia tagjai ismerhetik az állami hatóságok migrációs politikáját, és az állami szereplőkkel is kapcsolatban állhatnak.⁷³ A rendelkezésükre álló információkkal jelentősen hozzájárulhatnak ahhoz, hogy az Apostoli Szentzség valóban a legalkalmasabb lelkipásztori intézményt hozza létre a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására.

Amennyiben személyi egyházmegyét is hoznak létre a hazájuktól távol élők lelkipásztori ellátására, a helyi megyés püspököknek mindig megmarad a joguk és kötelességük, hogy a területükön élő bevándorlók, menekültek, vendégmunkások és diákok lelkipásztori igényeiről gondoskodjanak. A felesleges párhuzamosságok elkerülése⁷⁴ és a nagyobb lelkipásztori eredményesség miatt azonban a püspöki konferencia tagjai közötti együttműködéstől ez esetben sem lehet eltekinteni.⁷⁵

---

70 Feliciani, Giorgio: *La dimensione collegiale del ministro del vescovo a livello locale*. In Cattaneo, Arturo (szerk.): *L'esercizio dell'autorità nella Chiesa*. Venezia: Marcianum Press. 2004. – pp. 53–63.

71 Green, Thomas: *Kommentár a 372. kánonhoz*. In Coriden, James, Green, Thomas, Heintschel, Donald, (szerk.): *The Code of Canon Law. A Text and Commentary*. New York: Paulist Press, 1985. – p. 318.

72 Ezt erősítik meg a *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúciónak a Püspöki Kongregációra vonatkozó 75–78. cikkelyei.

73 Sőt egyes országokban – például az Egyesült Államokban – a püspöki konferencia bevándorlási és menekültügyekkel megbízott bizottsága emberi jogi szempontok alapján éles kritikát is gyakorol az állami jogszabályokra. Committee on Migration of United States Conference of Catholic Bishops: *On Human Trafficking*. Washington DC: United States Conference of Catholic Bishops. 2012.

74 Soler, Carlos: *La jurisdicción cumulativa*. = *Ius Canonicum*. 1988. 28. évf. – pp. 172–179.

75 Feliciani, Giorgio: *La dimensione collegiale del ministro del vescovo a livello locale*. In Cattaneo, Arturo (szerk.): *L'esercizio dell'autorità nella Chiesa*. Venezia: Marcianum Press. 2004. – pp. 53–63.

Személyi plébánia a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására

Lényegesen szűkebb jogkörű, de ugyancsak a személyi elv alapján szerveződő és a hatályos jogban ismert intézmény a személyi plébánia. A plébánia esetében, éppúgy, mint az előbb tárgyalt egyházmegyénél, a jogalkotó megőrizte azt az alapelvet, hogy a plébánia alapvetően a területiség elve alapján áll fenn (518. k.). Emellett a CIC megadja a lehetőséget, hogy amennyiben indokolt, akkor személyi egyházmegyéhez hasonlóan személyi elven fennálló plébániát állítsanak fel. Jelentős különbség azonban, hogy amíg a személyi egyházmegyét a püspöki konferencia szempontjainak figyelembevételével az Apostoli Szentszék hozza létre, addig a személyi plébánia alapításánál a megyés püspök saját jogkörben jár el.⁷⁶ Az 518. kánonban a jogalkotó rövid utalást tesz arra vonatkozóan, hogy milyen elvek játszhatnak szerepet a személyi plébánia létrehozásánál. A CIC felsorolása nem kimerítő, hanem a döntéshozó megyés püspök számára néhány iránymutató pontot akar meghatározni. A jogalkotó a kánon szövegében a rítusbeli, a nyelvi és a nemzetiségi tényezőt említi, mint amelyek a személyi plébánia felállításának alapjai lehetnek. A kódex által említett tényezők akár a bevándorlás okán is kialakulhatnak az adott részegyház vagy püspöki konferencia területén. A helyi megyés püspök nemcsak egy, hanem több személyi plébániát is létrehozhat. Ilyen differenciáltabb lelkipásztori ellátás megszervezésénél figyelembe veheti az adott közösség nyelvét, rítusát, nemzetiségét, korát stb.

A személyi plébános a rábízottak vonatkozásában mindazokat a jogokat és kötelezettségeket viseli, mint a területi plébános.⁷⁷ Ez jelenti a hitoktatás, a szentségekre való felkészítés és a lelki beszélgetések vagy az istentiszteletek tartását. A személyi egyházmegyéhez képest ennek a lelkipásztori megoldásnak az az előnye, hogy a kisebb szervezet kevesebb adminisztratív feladatokat igényel, gyorsabban felállítható, módosítható, megszüntethető.⁷⁸ A helyzet mérlegelése és az intézkedés meghozatala a megyés püspök joga, de a személyi plébánia alapításánál, mint a területi plébániánál is, figyelembe kell venni a papi szenátus véleményét (515. k. 1. §). Alapelv ugyanis, hogy a megyés püspök ne alapítson plébániát a papi szenátus meghallgatása nélkül. A hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására létrehozott plébánia esetében ez különösen is jelentős, mivel a szenátust alkotó papoknak együttesen nagyobb rálátásuk van arról, hogy az egyházmegyében a hazájuktól távol lévők milyen lelkipásztori ellátást igényelnek.

76 Moneta, Paolo: *Territorialità personalità nell'organizzazione funzione giudiziaria*. In Erdő Péter, Szabó Péter (szerk.): *Territorialità e personalità*. Budapest. Szent István Társulat. 2002. – pp. 687–689. A szerző hangsúlyozza a helyi egyházi hatóság kötelezettségét a sajátos lelkipásztori szükségben és körülmények között élők jogainak biztosítására.

77 Pree, Helmut: *Nichtterritoriale Strukturen der hierarchischen Kirchenverfassung*. In Erdő Péter, Szabó Péter (szerk.): *Territorialità e personalità*. Budapest. Szent István Társulat. 2002. – pp. 518–519.

78 Aymans, Winfried, Mörsdorf, Klaus: *Kanonisches Recht*. Paderborn – München – Wien – Zürich: Ferdinand-Schöningh. 1997. – p. 190.

Személyi prelátúra alapítása a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására

A személyi prelátúra jogintézménye a hatályos egyházjog újdonsága.⁷⁹ Az új kódex a jogintézmény létrehozásának okát „a papok megfelelő elosztásában” vagy „bizonyos területek vagy bizonyos társadalmi csoportok különös lelkipásztori, illetve missziós feladatok ellátásának megoldásában látja”. Személyi prelátúrát az Apostoli Szentszék alapíthat az érdekelt püspöki konferenciák meghallgatása után. A prelátúra részben világi papokból és diakónusokból áll (294. k.). Másrészt világi Krisztus-hívők is bekapcsolódhatnak az intézmény pasztorális munkájába.⁸⁰ A törvény szövegéből kiderül, hogy ez a jogintézmény elméletileg megfelelne a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására. A jogalkotó ugyanis egyértelműen jelezte, hogy ezzel az egyházi intézménnyel a különös lelkipásztori szükségben lévőkről akar gondoskodni. A hazájuktól távol élők ilyen különleges lelkipásztori ellátást igényelnek. Másrészt ezek a személyek az adott társadalom katolikus közösségének jól körülhatárolható csoportját jelentik.⁸¹ A személyi prelátúra létrehozásánál, hasonlóan a személyi egyházmegyéhez, az Apostoli Szentszék kikéri az érintett püspöki konferenciák véleményét. Az alapítás, illetve később a módosítás, esetleg a megszüntetés már a Szentszék joga.⁸² A személyi prelátúra területi szempontból rugalmas. Nem szükségszerű, hogy lelkipásztori és kormányzati joghatósága csak egy püspöki konferencia területére terjedjen ki. Amennyiben a hazájuktól távol lévők lelkipásztori helyzete hasonló a szomszédos püspöki konferenciák területén, semmi nem akadályozza meg, hogy ugyanaz a személyi prelátúra joghatósággal rendelkezzen az érintett országok területén. A személyi prelátúra jogosult, hogy saját szemináriuma, vagyis papképzésért felelős intézménye és saját papjai legyenek (295. k.). Így az intézménynek megvan az az előnye, hogy a jelöltek már a felkészülés alatt nemcsak általános teológiai, filozófiai és kánonjogi, hanem a prelátúra sajátos feladatkörét figyelembe vevő képzésben is részesülhetnek.⁸³ Mindezek ellenére úgy tűnik, hogy a Szentszék nem preferálja ezt a jogintézményt a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására.

5. Az Utazók és Vándorlók Lelki Gondozásáért Felelős Pápai Tanács

Az Apostoli Szentszék a központi hivatalán keresztül koordinálja és segíti a bevándorlók lelkipásztori ellátását. A pápai tanács neve jelzi, hogy a tanács hatásköre nemcsak azokra terjed ki, akik menekültek, hanem feladata az is, hogy minden olyan személlyel

79 Hervada, Javier: *Personal Prelature from Vatican II. to the New Code: An Hermeneutical Study Canons 294–297.* = *The Jurist*, 1985. 45. évf. – pp. 379–418.

80 Fox, Joseph, Edward: *The Personal Prelature of the Second Vatican Council: An Historical Canonical Study.* Roma: Università San Tommaso. 1987.

81 Beyer, Jean: *Il nuovo Codice di Diritto Canonico e la pastorale della mobilità.* = *On the move.* 1983. 3. évf. – p. 18.

82 Lo Castro, Gaetano: *Le prelature personali. Profili giuridici.* Milano: Giuffrè. = *Ius Ecclesiae.* 1989. 1. évf. – pp. 467–491.

83 Rodríguez, Pedro: *Chiese particolari Prelature personali.* Milano: Areas. 1985. – p. 45.

foglalkozzon, akinek valamilyen okból kifolyólag el kellett hagynia a szülőföldjét.⁸⁴ A pápai tanács hatásköri illetékességének szempontjából az „utazáson” és a saját szülőföldtől való „távolléten” van a hangsúly. Ezért a pápai tanács illetékes a „nomád” életformát élő személyek vonatkozásában is. Nekik ugyan nem kellett elhagyniuk otthonaikat, de körülményeik okán esetenként saját országuk határain is átívelő vándorló életformát folytatnak. Hasonlóképpen a tanács hatáskörébe tartozik azoknak a lelki gondozása, akik vízi vagy légi úton vannak.⁸⁵

Hatásköri szempontból nincs jelentősége annak sem, hogy gazdasági, politikai, vallási vagy etnikai okból, önként vagy kényszer hatására hagyták el a szülőföldjüket.

Mivel az 1917-ben kiadott Egyházi Törvénykönyvvel szemben a hatályos, 1983-as Egyházi Törvénykönyv a Római Kúria működését nem részletezi, a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásáért felelős hivatal sem szerepel a CIC anyagában. A tanács működésének szabályozása jelenleg a II. János Pál pápa által 1988-ban kiadott, *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúcióban szerepel (149–151. cikk.).⁸⁶ Emellett mint minden szentszéki hivatalnak, belső használatra kiadott, nem nyilvános szabályzata is van.

A *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúció a hivatal nevét Utazók és Vándorlók Lelki Gondozásáért Felelős Pápai Tanácsra változtatta.

A tanácsot az érseki rangban lévő elnök vezeti, aki érdemei elismerése miatt esetleg bíborosi méltóságot visel.⁸⁷ Közvetlen munkatársa a tanács titkára. A hivatalnak emellett állandó munkatársai, „tagjai” vannak. A huszonöt bíboros és érsek mellett, akik mint tagok vesznek részt a munkában, mintegy ötven tanácsadó is segíti a pápai tanács eredményes tevékenységét.⁸⁸

A tagok és a tanácsadók kiválasztásánál két szempont játszik szerepet. Egyrészt a működés rugalmassága szempontjából fontos, hogy egyes tagok gyorsan elérhetőek legyenek. Ezért egy részük Rómában él, és gyakran más szentszéki hivatalnak is tagjai. Nekik nagyobb rálátásuk van a menekültkérdéssel, a migrációs folyamattal összefüggő világpolitikai és biztonsági kérdésekre. A másik szempont: a tagok kiválasztásánál a Szentszék fontosnak tartja, hogy az egész világegyház képviseltesse magát. Mind a kibocsátó, mind a befogadó országok egyházi képviselői jelen vannak a tanácsban, így több szempont alapján lehet döntést hozni.

Az elnök a tagok segítségét és véleményét egyesével és közösségben is kikérheti. A nagyobb jelentőségű ügyek megvitatására általában külön találkozót hívnak össze, amelyen legalább a Rómában tartózkodók jelen vannak.

84 Cheli, Giovanni, Sabbarese, Luigi: *Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti*. I. m. – p. 216.

85 A vízi úton lévők lelkipásztori ellátására vonatkozóan – az utazás indítékától függetlenül – II. János Pál külön szabályozást adott ki. II. János Pál (motu proprio): *Stella Maris*. 1997. I. 31. = Acta Apostolicae Sedis. 1997. 89. évf. – pp. 209–216.

86 II. János Pál: Apostoli konstitúció. *Pastor Bonus*. 1988. VI. 28. = Acta Apostolicae Sedis. 1988. 80. évf. – pp. 899–900.

87 Sanzi Sartori Giangiacomo: *Kommentár az Egyházi Törvénykönyv 360. kánonjához*. In Quaderni di Diritto Ecclesiale (szerk.): Codice di Diritto Canonico Commentato. Milano: Ancora. 2001. – p. 350.

88 Schmitz, Heribert: *Die Römische Kurie*. In Listl, Joseph, Schmitz, Heribert (szerk.): Handbuch des katholischen Kirchenrechts. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet. 1999. – p. 378.

A tanács minimum évente egyszer „plenáriát”, teljes ülést tart, ahol a Rómán kívül tartózkodó tagoknak is meg kell jelenni. A jelentős lépésekhez és dokumentumok megjelentetéséhez a római pápa hozzájárulása is szükséges.

A feladatok alapján kilenc „szekciót” lehet megkülönböztetni. Migráció, menekültek és kitelepítettek, tanulók, turisták és zarándokok, tengeri és légi úton lévők, nomádok, cirkuszosok, illetve az utazók. A kilenc terület nem egyenlő súlyú, és ez a hivatal tevékenységén is látszik.

Bár a pápai tanács elsődleges feladata, hogy az idegenben élő katolikusok lelkipásztori ellátásáról gondoskodjon, de részt vesz a humanitárius segítségnyújtás klasszikus formáiban, a menekültek pszichológiai és anyagi támogatásában is. A tanács a menekültek érdekében nemzetközi fórumokon is véleményt nyilvánít.⁸⁹ Konferenciákat szervez a menekültkérdés megoldásának elméleti megalapozásra. Saját publikációs fórumot működtet, amely részben jelenti a tanács folyóiratát – *People on the move* –, részben az internetes oldalt. Mindkét fórumon nyomon követhető a tanács tevékenysége – konferenciák, közgyűlések stb. –, és megtalálhatók az újabb dokumentumok.⁹⁰

A tanács az egyetemes egyház és a római pápa tekintélyével tevékenykedik, de a nagyobb eredményesség érdekében együttműködik a helyi egyházszerkezettel. A menekültek számától, valamint attól függően, hogy az adott országban mekkora területet érint a menekültkérdés, az együttműködés történhet az adott ország püspöki konferenciájának szintjén, de korlátozódhat kisebb területre, az egyházmegye vagy akár egy plébánia szintjére is.⁹¹

6. Helyi kezdeményezések és intézmények

Az említett és az egyetemes egyházjog által kínált intézményeken és a szentszéki hivatalon kívül az egyes országokban más hivatalos egyházi szervezeteken keresztül is segítik a hazájuktól távol lévők lelkipásztori gondozását. Mivel a migráció a különböző országokban eltérő intenzitású, így a helyi katolikus egyház által felállított intézmények is sokszínűek. Ezért ez a bemutatás sem kimerítő, hanem inkább egy-egy példa a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásának helyi, az egyetemes jogban nem szabályozott intézményes lehetőségeire. Gyakori, hogy a püspöki konferenciák alárendeltségébe tartozó bizottság vagy hivatal foglalkozik a konferencia területén élő migránsok lelkipásztori ellátásáról. A törvénykönyv csak rövid utalást tesz a püspöki konferenciák bizottságaira és intézményeire, amely szerint a konferenciának lehetnek olyan „hivatalai és bizottságai, amelyek a konferencia megítélése szerint céljának megvalósítását hatékonyan elősegítik”. Működésüket a püspöki konferencia szabály-

89 Kifejezetten az ENSZ számára a bevándorlókkal szemben megjelenő rasszizmusról: Chullikatt, Francis Assisi: *La Santa Sede all'ONU: no al razzismo e alla xenofobia*. = *People on the move*. 2010. 113. évf. – pp. 167–171.

90 A folyóirat részben megtalálható a Vatikán hivatalos internetes oldalán is. http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/migrants/s_index_pom/rc_pc_migrants_pom_overview_it.htm

91 Cheli, Giovanni, Sabbarese, Luigi: *Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti*. I. m. – p. 218.

zatában is tisztázni kell (451. k.). A hasznosság és az intézmény működésének pontos keretét a püspöki konferencia tagjainak kell felmérni és meghatározni.

Az Egyesült Államokban például a püspöki konferenciának alárendelt szervezet⁹² meglehetősen széles jog- és tevékenységi, illetve egyházi és állami intézményi kapcsolatkörrel rendelkezik. Ez érthető, ha az Egyesült Államokba érkező bevándorló katolikusok magas számát nézzük. A hivatal igyekszik összehangolni az Egyesült Államokba érkező menekültek lelkipásztori és humanitárius gondozását.⁹³ Külön programmal rendelkezik a családjukat elveszített gyermekekre vonatkozóan.⁹⁴ A hivatal kapcsolatban áll a bevándorlásért felelős állami szervezetekkel, illetve elemzi-értékeli az új állami jogszabályokat.

Olaszországban a püspöki konferencia állandó tanácsa már 1987-ben elrendelte, hogy a bevándorlók számára külön hivatalt hozzanak létre.⁹⁵ Feladatát egyházmegyei megbízottakon és az országban található öt hivatalon keresztül látja el. Hasonló, a püspöki konferenciának alárendelt hivatalok találhatóak más, a bevándorlás okán érintett országokban is. Ugyanakkor vannak olyan európai, például a volt szocialista országok, ahol a püspöki konferenciának nincs kifejezetten a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásáért felelős hivatala. Ez is érthető, hiszen ezekben az országokban a bevándorlás okozta kihívások még nem érintették olyan fokon a helyi egyházat, hogy az általános jogi, strukturális és lelkipásztori lehetőségeken kívül más eszközöket is igénybe vegyen.

Emellett vannak püspöki konferenciák közötti kezdeményezések is. Ez szintén összhangban áll a jogalkotói szándékkal. Az új CIC kérése, hogy „a nagyobb jó előmozdításának és védelmének érdekében erősíteni kell a kapcsolatokat a szomszédos püspöki konferenciák között” (459. k. 1. §). Ilyen kezdeményezés az afrikai és a madagaszkári püspöki konferenciák által a menekültek megsegítésére létrehozott munkacsoport. A konferenciákat az motiválta, hogy 2011-ben hárommillió afrikai menekült volt, és egyes előrejelzések szerint 2025-re minden tizedik afrikai az otthonától távol fog dolgozni. A munkacsoport feladata, hogy tanulmányozza az elvándorlás jelenségét, és tegyen javaslatot a helyi egyházaknak a közös fellépés megszervezésére. Egyes javaslatok szerint az egyház újabb menekültügyi gyakorlatában és hatályos jogi szabályozásában mindenekelőtt meg kell hogy jelenjen a családok integritásának védelme, mivel a migráció nagyon sok afrikai családot zilált szét.⁹⁶

Európában az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsának *Caritas in Veritate* Bizottsága van megbízva az elvándorlás kérdésének elemzésével-értékelésével. A bizottság ezt a feladatot „migrációs szekción” keresztül hajtja végre. A bizottság XVI. Benedek pápa enciklikája után kapta az elnevezését, és a bevándorlás mellett az igaz-

92 *Us conference of catholic bishops migration and refugee services.*

93 <http://www.usccb.org/about/migration-and-refugee-services/> (2014. 08. 26.)

94 <http://www.usccb.org/about/children-and-migration/index.cfm> (2014. 08. 26.)

95 Interguglielmi, Antonio: *Le novità legislative e lo spirito di accoglienza.* = Social news. Mensile di promozione sociale. 2014. 3. sz. – p. 15.

96 „La migrazione di molti africani distrugge le loro famiglie”. <http://vaticaninsider.lastampa.it/nel-mondo/dettaglio-articolo/articolo/africa-18495/> (2014. 07. 14.)

ságosság és a béke, illetve a teremtett világ védelme kérdéskörének elemzésével-értékelésével bízták meg. A harminckilenc tagot magába tömörítő és a II. vatikáni zsinat püspöki kollegialitásának szellemében működő szervezet a létrejötté óta figyelmet szentel az európai migrációs kérdésnek. Célkitűzése az európai püspökök tapasztalatszerzésén keresztül támogatni az európai katolikus egyház lelkipásztori tevékenységének eredményességét. A régebben önálló bizottságként működő szervezetet az új enciklika kiadása után szekcióvá alakították, és az említett más társadalmi kérdésekkel is foglalkozó *Caritas in Veritate* Bizottságnak rendelték alá. A szekció munkáját a pápai tanács és más, a menekültkérdésben illetékes nemzetközi katolikus társaságok is segítik.⁹⁷ Emellett nemzetközi konferenciákat is szerveznek az említett kérdésekben.

IV. A Keleti Egyházak Törvénykönyvének lehetséges megoldásai a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására

Mivel a hazájuktól távol lévők sok esetben valamelyik keleti saját jogú egyházhoz tartoznak, ezért a számukra létrehozott, személyi elven fennálló egyházi formációk követik a keleti egyházak hagyományát és jogát. A Keleti Egyházak Törvénykönyve (*Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* – CCEO) a latin kódexhez hasonlóan ismeri a személyi elven felépülő egyházi struktúrákat. Ezek az intézmények a keleti egyházak hagyománya és joga miatt mind elnevezésükben, mind vezetésükben-irányításukban eltéréseket mutatnak.

Ami a jelentősebb egyházszerkezeti formákat illeti, a Szentszék már jóval a hatályos Keleti Egyházak Törvénykönyvének kiadása előtt, figyelembe véve az egyes *sui iuris* egyházak földrajzi töredezettségét, a közösségekhez tartozó hívek számára személyi elven fennálló egyházkormányzati formációkat hozott létre. Ennek oka minden esetben az ugyanazon rítushoz való tartozás és a rítus szerinti lelkipásztori szolgálat biztosítása volt. Ezért a Szentszék a 20. században a keleti katolikusok nagyfokú elvándorlása miatt a rutén görög katolikusok számára Kanadában és Németországban, az ukrán görög katolikusok számára pedig az Egyesült Államokban, Kanadában, Argentínában, Ausztráliában, Brazíliában és Nagy-Britanniában, az örmény katolikusok rítus szerinti lelki gondozására pedig Franciaországban hozott létre *exarchátust*. Az *exarchátus* a Keleti Egyházak Törvénykönyve szerint az Isten népének az a része, amelyet valamilyen különleges okból kifolyólag nem alakítottak eparchiává (egyházmegyévé), és amelyet vagy területi, vagy más elvek alapján az exarcha vezet (CCEO, 311. k. 1. §). A jogalkotó jelezte, hogy ez az egyházszerkezeti forma nem ideális, de lehetnek olyan objektív körülmények, amelyek miatt mégis szükséges, hogy emellett döntsenek. Tipikusan ilyen körülmény, amikor a saját jogú keleti egyházhoz tartozó hívek jelentős számban élnek a patriarkátus vagy a nagyérsekség határain kívül. Ebben az esetben – annak érdekében, hogy megvalósuljon a kánoni alapelv, amely szerint a Krisztus-hívőknek joguk van a saját rítus szerinti lelki gondozásban részesülni

⁹⁷ Migration section. http://www.ccee.eu/ccee_en/ccee/00002309_Migration_Section.html. Például Caritas Europa, the International Catholic Migration Commission, and Comece.

– az Apostoli Szentszék rendelkezhet úgy, hogy az ő lelkipásztori ellátásukról exarchátust hoz létre (CCEO, 312. k. 2. §). A CCEO lehetőséget biztosít a pátriárkáknak és a nagyérsekeknek is, hogy figyelembe véve az említett sajátos körülményeket, saját területükön belül, állandó színóduosok hozzájárulásával (CCEO, 85. k. 3. §) és az Apostoli Szentszék előzetes értesítésével exarchátust alapítsanak (CCEO, 85. k. 4. §). Ez főképp a közel-keleti régióban lehet jelentős, ahol a szomszédos országok biztonsági helyzete jelentősen eltér, és gyakori közöttük a migráció. Ezeken a területeken ugyanis számos keleti saját jogú egyház él egymás mellett, saját hierarchiával. Gyakoribb azonban, hogy az exarchátust a patriarkátus és a nagyérsekség területén kívül alapítják – Észak- és Dél-Amerikában, Európában. Ez esetben az alapítás joga az Apostoli Szentszéknek illeti meg.⁹⁸ Ami a Szentszék kötelezettségét és jogát illeti, amellet, hogy a Szentszéknek külön hivatala van a hazájuktól távol lévők lelki gondozására, a keleti katolikusok esetén a Keleti Egyházak Kongregációjának is van illetékessége.⁹⁹ A kongregáció legáltalánosabb feladata, hogy biztosítsa a keleti *sui iuris* közösségek tagjai számára a rítus szerinti lelki élet lehetőségét. Ehhez szükséges, hogy a kongregáció felmérje az egyes területek keleti katolikusainak számát és a lelkipásztori ellátásra létrehozandó intézményes keretek lehetőségeit. A kongregáció közvetítő szerepet is betölthet a helyi püspöki konferencia, a helyi megyés püspök és az adott *sui iuris* egyház hierarchiája között. Ez a rítus szerinti papok biztosítása miatt különösképpen jelentős. Így ugyanis lehetőség nyílik arra, hogy a befogadó ország részegyházai számára nyelvi és kulturális ismeretek birtokában levő klerikusokat adjanak.¹⁰⁰ A helyi egyházszervezetnek ugyanis mindig nehézséget szokott jelenteni, hogy a bevándorlók saját rítus szerinti lelkipásztori ellátásához megfelelő lelkipásztort találjanak.¹⁰¹

Bár a lelkész személyére való kánoni utalás hiányzik a CCEO-ból, de a gyakorlatban a keleti *sui iuris* egyházakban is neveznek ki felelős lelkipásztort a különböző társadalmi rétegek lelkipásztori ellátására. Ami az inkardináció és az exkardináció bemutatott jogi lehetőségeit illeti, ezekre csak az adott *sui iuris* egyház keretei között van lehetőség. Vagyis keleti *sui iuris* egyházhoz tartozó pap nem inkardinálódhat latin részegyházba, de az ideiglenes átvételre van lehetőség.

98 Sabbarese, Luigi: *Kommentár a CCEO 312. kánonjához*. In Pinto, Pio, Vito (szerk.): *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. 2001. – p. 277. A CCEO kiadása előtt volt olyan felvetés, hogy amennyiben a keleti saját jogú egyház hívei számára bárhol a világon exarchátust hoznak létre, akkor az adott *sui iuris* egyház pátriárkája rendelkezzen valamilyen beleszólással és konzultációs joggal. A javaslatot elutasították. *Nuntia*. 1989. 28. évf. 56. sz. Lásd még Nedungatt, George: *The Patriarchal Ministry in the Church of the Third Millennium*. = *The Jurist*. 2001. 61. évf. – pp. 1–89.

99 Gefaell, Pablo: *Impegno della Congregazione per le Chiese Orientali a favore della comunità orientale in diaspora*. = *Folia Canonica*. 2006. 9. évf. – pp. 117–137.

100 Busso, Ariel, David: *La organización eclesial de los inmigrantes*. In Erdő, Péter, Szabó, Péter (szerk.): *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*. Bp.: Szent István Társulat. 2002. – pp. 386–387.

101 Kifejezetten az egyes keleti egyházak lelkipásztori ellátásának megszervezését mutatja be Vegliò, Antonio Maria: *Strutture pastorali per i migranti cattolici delle Chiese Orientali*. = *People on the move*. 2010. 11. évf. – pp. 147–161.

Következtetések

A katolikus egyház új jogi szabályozásában és így az új Egyházi Törvénykönyvben erőteljesebben jelentek meg a személyi elven szerveződő egyházi struktúrák. Ezekkel a lehetőségekkel akkor élnek, amikor a területi elven fennálló lelkipásztori intézmények valamilyen okból nem tudnak tökéletesen eleget tenni a különleges kihívásoknak. A személyi elven fennálló intézmények nem szüntetik meg a helyi, területi elven szerveződő egyházi struktúrák felelősségét és jogát.

A katolikus egyház már a II. vatikáni zsinat előtt tisztában volt azzal, hogy a hazájuktól távol lévők különleges körülmények közé kerülnek, és ezt a tényt a lelkipásztori ellátásuk megszervezésénél figyelembe kell venni. A 19. és a 20. század folyamán a Szentszék számos egyházszerkezeti formán keresztül próbált gondoskodni a hazájuktól távol lévő népcsoportokon. Az új jog azonban lényegesen megkönnyítette az intézményes háttér kiépítését. A hatályos jog szerint személyi egyházmegyét, személyi plébániát vagy teoretikusan személyi prelatúrát lehet létrehozni a migránsok lelkipásztori ellátására. Emellett lelkipásztori gondozásukra külön lelkészt vagy püspöki helynököt lehet kinevezni. Az új egyházból rugalmasságának köszönhetően ma már szélesebb jogi lehetősége van a papok egyik egyházmegyéből a másikba való ideiglenes vagy végleges átvételének. Ez jelentős segítség lehet a sajátos nyelvű és kultúrájú bevándorlók lelkipásztori gondozására. Továbbá vannak az egyetemes egyházból nem pontosított vagy nem ismert, sok esetben a püspöki konferenciák alá tartozó intézmények, amelyek koordinálják a hazájuktól távol lévőkért végzett lelkipásztori munkát. Ez esetben fontos, hogy a szabályzatban pontosítsák a hivatal jogait, kötelességeit és vezetését-irányítását.

A hazájuktól távol élő katolikusok jelentős része valamelyik saját jogú keleti egyházhoz tartozik. Lelkipásztori ellátásukat hagyományuk és saját jogok alapján kell megszervezni. Természetesen ez felvet néhány rítusközi és illetékességi kérdést is. Ennek kezelésére is szolgálna a latin és a keleti *sui iuris* egyházi vezetés közötti párbeszéd. Ennek előmozdításában a Szentszék illetékes hivatalai is részt vesznek.

Az Apostoli Szentszék központi hivatalai között külön hatóság felel a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátásáért. Az Utazók és Vándorlók Lelki Gondozásáért Felelős Pápai Tanács szabályozása, jogállása, hatásköre komoly történeti előzményekre tekint vissza. Az újabb szentszéki dokumentumok összevetésében adódik néhány bizonytalanság, ami a hatásköri illetékességet vagy a tanács helyi szintű lehetőségeit illeti.

A katolikus egyház ma is olyan szervezet, amely rendelkezik az intézményes háttérrel és az azt szabályozó joganyaggal, amely a hazájuktól távol lévők lelkipásztori ellátására alkalmas. A jogalkotás és az intézmények szerepe azonban túlmutat önmagán. Ezt jelzik XVI. Benedek pápa szavai is aki az elvándorlók és menekültek 95. világnapján így nyilatkozott: „[...] hogyanne gondoskodnánk azokról, akik olyan nehéz szükséghelyzetekbe kerültek, mint a menekültek és a száműzöttek? Hogyanne segítenénk szükségükben azokat a gyenge és védtelen, kétes és bizonytalan helyzetekbe került embereket, akiket a társadalom peremére szorítottak, vagy abból teljességgel kizártak? Az ilyen embereknek különös figyelmet kell szentelnünk [...]”¹⁰²

102 XVI. Benedek: Üzenet az elvándorlók és menekültek 95. világnapjára. http://www.papaimisszio.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=121&Itemid=121 (2012. január 6.)

Felhasznált irodalom

Könyv, könyvfejezet

- Arrieta, Juan, Ignacio: *Governance Structure within the Catholic Church*. Montreal: Wilson and Lafleur. 2000. ISBN 2-89127-518-7
- Arrieta, Juan, Ignacio: *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*. Giuffrè: Milano, 1997. ISBN: 978 8814 0651 56
- Carulli, Ombretta, Fumagalli: *Il governo universale della Chiesa e i diritti della persona*. Milano: Vita e Pensiero. 2003. ISBN 88 343 0977 4
- Erdő Péter: *A világiak munkája a plébánián. Teológiai és egyházjogi vonatkozások*. In uő (szerk.): *Élő egyház joga*. Budapest: Szent István Társulat. 2006. – pp. 287–302. ISBN: 963-361-816-9
- Herranz, Julián: *Giustizia e pastorality nella missione della Chiesa*. Milano: Giuffrè. 2011. ISBN: 8814156093
- Hervada, Javier: *Introduzione critica al diritto naturale*. Milano: Giuffrè. 1990. ISBN: 88-14-02362-X
- Rodríguez, Pedro: *Chiese particolari Prelature personali*. Milano: Areas, 1985

Cikk/tanulmány

- Baura, Eduardo: *La cura pastorale extraparrocchiale*. In Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico (szerk.): *La parrocchia*. Milano: Glossa. 2005. – pp. 245–282. ISBN: 88-7105-189-0
- Baura, Eduardo: *Movimientos migratorios y derechos de los fieles en la Iglesia*. = *Ius Canonicum*. 2003. 43. évf. – pp. 51–86. ISSN: 0021-325X
- Beyer, Jean: *Il pontificio consiglio della pastorale per i migranti e gli itineranti*. In Bonnet, Antonio, Piero, Gullo Carlo (szerk.): *La Curia Romana nella Cost. Ap. Pastor Bonus*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. 1990. – pp. 455–466. ISBN: 8820916185
- Beyer, Jean: *Fondamento ecclesiale della Pastorale dell'Emigrazione*. In Beyer, Jean, Semerano, Marcello. *Migrazioni Studi interdisciplinari*. Roma: Centro Studi Emigrazioni. Vol. II. – pp. 9–33.
- Bonnet, Piero Antonio: *Comunione ecclesiale, migranti e diritti fondamentali*. In Pontificio consiglio della pastorale per i migranti e gli itineranti (szerk.): *Migrazioni e diritto ecclesiale. La pastorale della mobilità umana nel nuovo Codice di Diritto Canonico*. Padova: Edizioni Messaggero. 1992
- Bonet, Jaime: *El Factor Religioso en el derecho humanitario bélico: algunas cuestiones de interés para el Derecho eclesiástico del Estado*. In Blanco, María, Castillo, Beatriz, Fuentes, A., José, Sánchez–Lasheras, Miguel. *Ius et Iura*. Navarra: Universidad de Navarra, 2010. – pp. 134–150. ISBN 978 84 9836 702 7
- Busso, Ariel, David: *La organización eclesiástica de los inmigrantes*. In Erdő, Péter, Szabó, Péter (szerk.): *Territorialità e personalità nel diritto canonico ed ecclesiastico*. Bp.: Szent István Társulat. 2002. – pp. 356–391. ISBN: 963 361 415 5
- Cheli, Giovanni, Sabbarese, Luigi: *Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti*. In Pinto, Pio, Vito (szerk.): *Commento alla Pastor Bonus e alle Norme Sussidiarie della Curia Romana*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. 2003. – pp. 215–219. ISBN: 88 209 7521 1
- Chullikatt, Francis Assisi: *La Santa Sede all'ONU: no al razzismo e alla xenofobia*. = *People on the move*. 2010. 113. szám. – pp. 167–171. n. sz.
- Cocopalmerio, Francesco: *Il parroco «pastore» della parrocchia*. = *Quaderni di diritto ecclesiale*. 1993. 6. évf. 1. sz. – pp. 7–21. ISSN: 1124-1179

- Coccopalmerio, Francesco: *La pastorale dei fedeli che si trovano fuori del domicilio*. In *Migrazioni e diritto ecclesiale: la pastorale della mobilità umana nel nuovo Codice di diritto canonico: quaderni universitari*. Padova: Edizioni Messaggero. 1992. – pp. 201–232. ISBN: 882 500 163
- Gefaeil, Pablo: *Impegno della Congregazione per le Chiese Orientali a favore della comunità orientali in diaspora*. = *Folia Canonica*, 2006. 9. évf. – pp. 117–137.
- Gianluca, Biccini: *Donne e bambini più vulnerabili nella mobilità umana*. = *People on the move*. = *People on the move*. 2010. 11. évf. – pp. 161–167. n. sz.
- De Paolis, Velasio: *La pastorale dei migranti nei documenti conciliari*. = *Informationes SCRIS*. 1989. 15. évf. 2. sz. – pp. 238–257. n. sz.
- De Paolis, Velasio: *De Vicario Episcopali secundum Decretum Concilium Oecumenicum Vaticanum II „Christus Dominus”*. = *Periodica*. 1967. 56. évf. – pp. 309–330. ISSN: 0031-529X
- Del Portillo, Alvaro: *Consacrazione e missione del sacerdote*. Milano: Ares. 1990. – p. 30.
- Erdő Péter: *Püspöki Helynök*. In Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. Budapest: Szent István Társulat. 2006. – pp. 349–350. ISBN: 963 361 800 2
- Feliciani, Giorgio: *La dimensione collegiale del ministro del vescovo a livello locale*. In Cattaneo, Arturo (szerk.): *L'esercizio dell'autorità nella Chiesa*. Venezia: Marcianum Press. 2004. – pp. 53–63. ISBN 978-1-58826-729-0
- Fox, Joseph, Edward: *The Personal Prelature of the Second Vatican Council: An Historical Canonical Study*. Roma: Università San tomaso. 1987
- Gefaeil, Pablo: *Impegno della Congregazione per le Chiese Orientali a favore della comunità orientali in diaspora*. = *Folia Canonica*, 2006. 9. évf. – pp. 117–137. ISSN 1419–0060
- Green, Thomas: *Kommentár a 372. kánonhoz*. In Coriden, James, Green, Thomas, Heintschel, Donald (szerk.): *The Code of Canon Law. A Text and Commentary*. New York: Paulist Press, 1985. – p. 318.
- Gubicza, József, Görbe, Attiláné, Zán, Krisztina: *A határrendészeti kérdéseket ellátó szervezet állományának felkészítése a transznacionális kihívások kezelésére*. = *Felderítő Szemle*. 2008. január, 7. évf., különszám, – pp. 94–98. ISSN 1588-242x
- Hervada, Javier: *Personal Prelature from Vatican II. to the New Code: An Hermeneutical Study Canons 294–297*. = *The Jurist*, 1985. 45. évf. – pp. 379–418. ISSN 0022-6858.
- Interguglielmi, Antonio: *Le novità legislative e lo spirito di accoglienza*. = *Social news. Mensile di promozione sociale*. 2014. 11. évf. 3. sz. – pp. 14–15.
- Nedungatt, George: *The Patriarchal Ministry in the Church of the Third Millennium*. = *The Jurist*. 2001. 61. évf. – pp. 1–89. ISSN 1588-242
- Negrini, Angelo: *La Santa Sede y el fenómeno de la movilidad humana*. = *People on the move*. 2002. 34. évf. – pp. 88–89. n. sz.
- Müller, Klaus: *Christenverfolgungen*. In Höfer, Josef, Rahner, Karl: *Lexikon für Theologie und Kirche*. Herder: Freiburg. 1958. – p. 1115–1117. n. sz.
- Okulik, Luis: *Aperti giuridici della cura pastorale dei fedeli di rito orientale nelle diocesi latine*. In Cattaneo, Arturo (szerk.): *Venezia: L'esercizio dell'autorità nella Chiesa*. Marcianum Press. 2004. – pp. 53–63.
- Poveda, Benlloch: *La nuova legislazione canonica e sulla mobilità sociale*. In *Migrazioni e diritto ecclesiale*. Padova. 1992
- Pree, Helmut: *Nichtterritoriale Strukturen der hierarchischen Kirchenverfassung*. In Erdő Péter, Szabó, Péter (szerk.): *Territorialità e personalità nel diritto ecclesiastico*. Budapest: Szent István Társulat. 2002. – pp. 515–544. – ISBN 963 361 515 5
- Renken, John: *Kommentár a 372. kánonhoz*. In Beal, John, Coriden, James, Green, Thomas (szerk.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York: Paulist Press, 1989. – p. 509.

- Rivella, Mauro: *Il parroco come evangelizzatore: l'esercizio del «munus docendi»* (c. 528, par. 1) = Quaderni di diritto ecclesiale. 1993. 6. évf. 1. sz. – p. 23. ISSN: 1122-0392.
- Lo Castro, Gaetano: *Le prelatore personali. Profili giuridici*. Milano: Giuffrè. = *Ius Ecclesiae* 1989. 1. évf. – pp. 467-491. ISSN: 1120-6462
- Sabbarese, Luigi: *Kommentár a CCEO 312. kánonjához*. In Pinto, Pio, Vito (szerk.): *Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. 2001. – p. 277. ISBN: 88 209 7146 1
- Sabbarese, Luigi: *Girovagli, migranti, forestieri e naviganti nella legislazione ecclesiastica*. In Corso di formazione della Fondazione Migrantes. Kézirat. 5.
- Sabbarese, Luigi: *Lordinamento giuridico-pastorale dell'Istruzione Primi rilievi canonici*. = Fondazione Migrantes – Servizio Migranti. 2005. 2. sz. – pp. 2., 5.
- Sanchis, Josémaria: *La pastorale dovuta ai migranti ed agli itineranti (aspetti giuridici fondamentali)*. = Fidelium Jura. 1993. 3. évf. – pp. 451-496. ISSN: 1132-7308
- Sanzi Sartori Giangiacomo: *Kommentár az Egyházi Törvénykönyv 360. kánonjához*. In Quaderni di Diritto Ecclesiale (szerk.): *Codice di Diritto Canonico Commentato*. Milano: Ancora. 2001. – p. 350-351. ISBN: 88-514-0187-X
- Soler, Carlos: *La jurisdicción cumulativa*. = *Ius Canonicum*. 1988. 28. évf. – pp. 131-180. ISSN 0021-325X
- Schmitz Heribert: *Die Römische Kurie*. In Listl, Joseph, Schmitz, Heribert: *Handbuc des katholischen Kirchenrechts*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet: 1999. – p. 378. ISBN 3-7917-1664-6
- Sztankovics, Gábor: *Transznacionális kihívások az illegális migrációt illetően a határőrség szemszögéből*. = Felderítő Szemle. 2007. 7. évf., különszám. – pp. 59-63. ISSN: 1588-242x
- Tejero, Eloy: *Kommentár az 568. kánonhoz*. In Marzoa, Ángel, Miras, Jorge, Rodríguez- Ocaña, Rafael (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Montreal: Wilson and Lafleur, 2004. Vol. II/2. – pp. 1443-1444. – ISBN 2 89127 620 5
- Valtolina, Giovanni Giulio: *“La paura è la madre di ogni razzismo.” Atteggiamenti e orientamenti dei cittadini europei verso gli stranieri immigrati*. = *People on the move*. 2010. 11. évf. 113. sz. – pp. 113-129. n. sz.
- Veglió, Antonio Maria: *Strutture pastorali per i migranti cattolici delle Chiese Orientali*. = *People on the move*. 2010. 11. évf. – pp. 147-161. n. sz.
- Veglió, Antonio, Maria: *Közös értékek az elvándorlás vallási és szociális hatásaival összefüggésben*. Kézirat (2011. június. 2).

Szentszéki jogszabályok/ dokumentumok

- X. Pius (motu proprio): *Cum omnes catholicos*. 1912. VIII. 15. = *Acta Apostolicae Sedis*. 1912. 4. évf. – pp. 526-527.
- X. Pius (motu proprio): *Iam pridem*. 1914. III. 19. = *Acta Apostolicae Sedis*. 1914. 6. évf. – pp. 173-176.
- XV. Benedek: *Notificazione*. 1920. X. 23. = *Acta Apostolicae Sedis*. 1920. 12. évf. – pp. 534-535.
- XII. Pius: *Apostoli konstitúció. Exsul Familia*. 1952. VIII. 1. = *Acta Apostolicae Sedis*. 1952. 44. évf. – pp. 649-704.
- II. János Pál: *Apostoli konstitúció. Pastor Bonus*. 1988. VI. 28. = *Acta Apostolicae Sedis*. 1988. 80. évf., – pp. 841-930.
- II. János Pál (motu proprio): *Stella Maris*. 1997. I. 31. = *Acta Apostolicae Sedis*. 1997. 89. évf. – pp. 209-216.

A menekültek lelkipásztori és humanitárius gondozásnak szabályozása...

- II. János Pál: Püspöki Szinódus utáni apostoli buzdítás. *Ecclesia in Europa*. 2003. VI. 28. = *Acta Apostolicae Sedis*. 2003. 92. évf. – pp. 649–719.
- II. János Pál: A vándorlók és menekültek 89. világnapjára. = *People on the move*, 2002. 90. szám. 5–7.
- II. János Pál: Szinódus utáni apostoli buzdítás. *Pastores gregis*. 2003. X. 16. n. 45; 67. = *Acta Apostolicae Sedis*. 2004. 96. évf. – pp. 885–886.; 914–916.
- XVI. Benedek: Üzenet az elvándorlók és menekültek 95. világnapjára. http://www.papaimisszio.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=121&Itemid=121 (2012. január 6.).
- Konzisztoriális Kongregáció: *Notificazione*. 1921. V. 26. = *Acta Apostolicae Sedis*. 1921. 13. évf. – pp. 309–311.
- Konzisztoriális Kongregáció: *Decretum. Ethnographica studia*. 1914. III. 25. = *Acta Apostolicae Sedis*. 1914. 6. évf. – pp. 182–186.
- Committee on Migration of United States Conference of Catholic Bishops: *On Human Trafficking*. Washington DC: United States Conference of Catholic Bishops. 2012
- Konzisztoriális Kongregáció: *Decretum*. 1918. IX. 3. = *Acta Apostolicae Sedis*. 1918. III. 3. 6. évf. – pp. 669–671.
- Nuntia. 1989. 28. évf. 56. sz.
- Communicationes. 1980. 12. évf. – p. 296.

Internetes források

- Karoliny Eszter, Mohay Ágoston: A (nemzetközi) migráció jogi kérdései. http://publikon.hu/application/essay/455_1.pdf (2012. január. 12.)
- Póczik Szilveszter: Nemzetközi migráció – biztonságpolitikai, rendészeti aspektusok. – p. 35. http://www.ittvagyunk.eu/application/essay/120_1.pdf (2012. január. 12.)
- Konferencia az Egyesült Államokban az elvándorlásról. <http://www.magyarKurir.hu/hirek/konferencia-az-egyesult-allamokban-az-elvandorlasrol> (2012. január 6.)
- International Organisation for Migration: *World Migration Report*. 2008. <http://www.iom.int/Jahia/Jahia/cache/offonce/pid/1674?entryId=20275> (2012. január 8.)
- A Vándorlók és Utazók Lelki Gondozásának Pápai Tanácsa elítéli a dél-afrikai erőszakot. <http://www.magyarKurir.hu/hirek/vandorlok-es-utazok-lelkigondozasanak-papai-tanacs-a-elite-li-del-afrikai-eroszakot> (2012. január 6.)
- Beyer, Jean: *Il nuovo Codice di Diritto Canonico e la pastorale della mobilità*. = *On the move*. 1983. 3. évf. – p. 18.